

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

**Kulinārās tradīcijas Jaunā gada svinībās Nīcas novadā.
Paaudžu salīdzinājums.**

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Tradicionālās kultūras un latviešu folkloras apakšprogrammas
4. kursa studente **Anna Kurgane**
(ID Nr. 20123510)

Darba vadītāja:
Lektore, M.Phil. Ieva Pīgozne

Rīga
2016

SATURS

IEVADS.....	3
1. TRADĪCIJAS JĒDZIENS UN PĒTNIECĪBA.....	8
1.1. Tradīcijas jēdziens.....	8
1.2. Tradīciju pētniecība mūsdienās.....	12
2. JAUNĀ GADA SAGAIĀŠANAS TRADĪCIJAS LATVIJĀ.....	16
2.1. Jaunā gada sagaidīšanas tradīciju pirmsākumi Latvijas teritorijā.....	16
2.2. Pētnieciskajos avotos aprakstītās Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijā.....	18
2.3. Pētnieciskajos avotos aprakstītās Jaunā gada sagaidīšanas kulinārās tradīcijas Latvijā.....	22
3. KULINĀRĀS TRADĪCIJAS JAUNĀ GADA SVINĪBĀS NĪCAS NOVADĀ PĒC LAUKA PĒTĪJUMA MATERIĀLIEM	32
3.1. Lauka pētījumā iesaistīto teicēju raksturojums.....	32
3.1.1. Otanķu-Prenclavu-Kupšu ģimene.....	32
3.1.2. Juškevicu ģimene.....	33
3.1.3. Rātu-Kleinu ģimene.....	34
3.2. Jaunā gada tradīcijas lauka pētījumā iesaistīto teicēju ģimenēs.....	35
3.2.1. Jaunā gada tradīcijas Otanķu-Prenclavu-Kupšu ģimenē.....	35
3.2.2. Jaunā gada tradīcijas Juškevicu ģimenē.....	36
3.2.3. Jaunā gada tradīcijas Rātu-Kleinu ģimenē.....	37
3.3. Jaunā gada kulinārās tradīcijas lauka pētījumā iesaistīto teicēju ģimenēs. Paaudžu salīdzinājums.....	39
3.3.1. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Otanķu-Prenclavu-Kupšu ģimenē.....	39
3.3.2. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Juškevicu ģimenē.....	42
3.3.3. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Rātu-Kleinu ģimenē.....	45
3.3.4. Lauka pētījuma ietvaros intervēto ģimeņu kulināro tradīciju salīdzinājums.....	47
NOBEIGUMS.....	52
KOPSAVILKUMS.....	54
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	55
SUMMARY.....	58
PIELIKUMI.....	59
1. pielikums. Intervijas paraugs. Intervija ar Annu Rāti.....	60

IEVADS

Šis ir starpdisciplinārs pētījums, kurā tiek izziņātas **Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novadā**, aplūkojot gan tradīcijas jēdzienu un pētniecību, gan arī Jaunā gada tradīcijas Latvijā, izmantojot dažādas publikācijas un avotus, kā arī veicot lauka pētījumu Nīcas novadā.

Jaunā gada sagaidīšana ir svinības, kuras tiek plaši atzīmētas visā pasaulē. Dažādām tautām ir savas tradīcijas, kuras ir izkoptas daudzu gadsimtu garumā. Neskatoties uz Jaunā gada svinēšanas seno vēsturi pasaulē, sabiedrībā pastāv uzskats, ka tie nav latviešu tradicionālie svētki, īpašo "latvisko" tradīciju nozīmē daudz plašāk tiek pieminēti Ziemassvētki. Jāpiekrīt, ka Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas latvieši sāka veidot un piekopt vēlākā laika posmā, tomēr jāatzīmē, ka kopš šo svētku ieviešanas ne tikai pilsētu, bet arī lauku vidē Latvijas teritorijā ir pagājis vismaz gadsimts, kas ir pietiekoši ilgs laiks, lai Latvijā izveidotos nozīmīgas un spēcīgas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas, kas ir ne mazākā mērā pelnījušas izpēti un analīzi kā citu gadskārtu svinību tradīcijas.

Latvijā plašāk pētītas tādu ēdienu un dzērienu kā rudzu maizes, siera un alus gatavošanas tradīcijas, tāpat daudz informācijas pieejams par to, kādi tradicionālie ēdieni tiek gatavoti Ziemassvētkos un Jāņos, kas tiek uzskatīti par vislatviskākajiem svētkiem, tomēr ir ļoti daudz latviešiem raksturīgu ēdienu un īpašo dienu kulinārās tradīcijas, kas nav plašāk pētītas. Tāpat maza pētnieciskā uzmanība tiek pievērsta jaunajām tradīcijām un mūsdienu parādībām, kurās, jāatzīst, spilgti izpaužas Latvijas savdabīgo tradīciju mijiedarbība ar pasaules virtuves un arī plašāk – kultūras elementiem.

Lai aplūkotu Jaunā gada kulinārās tradīcijas, šī darba ietvaros izvēlēts ierobežot pētāmo teritoriālo apgabalu, lauka pētījumu veicot Nīcas novadā. Lauka pētījumam raksturīgi, ka tas tiek veikts konkrētā vietā, atlasot konkrētus teicējus. Tāpat darba autori šķiet pamatotāk intervēt viena novada cilvēkus, nevis izkaisīti pa visu Latvijas teritoriju, jo tādējādi iespējams labāk ieraudzīt kopīgo un atšķirīgo. Nīcas novads izvēlēts arī pamatojoties uz to, ka tas ir tuvu darba autorei dzīvesvietai, kas gan nodrošina teicēju pieejamību un palīdz to atlasei, gan arī lauka pētījumu padara finansiāli izdevīgāku.

Bakalaura darba novitāti veido tas, ka šis ir pētījums, kurā pirmo reizi uzmanība pievērsta tieši Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijām Latvijā, kā arī tas ir pirmais pētījums, kurā pētāmais objekts šajos svētkos ir tieši kulinārās tradīcijas. Jāatzīst, ka lielākajā daļā

līdz šim veikto pētījumu un publikāciju par latviešu tradicionālajiem svētkiem, Jaunā gada tradīcijas nav aplūkotas vai arī tās tikai nedaudz pieminētas, aprakstot Ziemassvētkus.

Bakalaura darba ietvaros tiek pētīts, kā veidojušās un attīstījušās Jaunā gada svinību tradīcijas Latvijā, īpaši pievēršoties Jaunā gada kulinārajām tradīcijām tagadējā Nīcas novadā. Pētījuma ietvaros tiek noskaidrots, kā šīs kulinārās tradīcijas ir saglabājušās un pilnveidojušās ģimenes ietvaros. Tiek pētīts, kādi ir ietekmējošie faktori ēdiena un tā pagatavošanai izmantoto produktu izvēlei, vai tā saistīta ar iepriekš pieņemtiem mitoloģiskiem priekšstatiem, ticējumiem, ģimenes tradīcijām.

Bakalaura darba **mērķis** ir uzzināt, kādas ir Jaunā gada sagaidīšanas svinību kulinārās tradīcijas Nīcas novadā, un noskaidrot, kā tās mainījušās un saglabājušās, salīdzinot vairāku ģimeņu dažādu paaudžu sievietu gatavotos svētku mielastus.

Bakalaura darba **uzdevumi** ir:

- 1) noskaidrot, kas ir tradīcija un kā tradīcijas tiek pētītas mūsdienās;
- 2) uzzināt, cik senas ir Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijas teritorijā un kādas tās ir;
- 3) veikt lauka pētījumu un izpētīt, kādas ir Jaunā gada sagaidīšanas svinību kulinārās tradīcijas Nīcas novadā un kā šīs tradīcijas ir mainījušās un pārmantotas vairāku ģimeņu ietvaros.

Bakalaura darba ietvaros tiek atbildēts uz šādiem **pētnieciskajiem jautājumiem**:

- 1) kas ir tradīcija un kā tradīcijas tiek pētītas mūsdienās,
- 2) cik senas ir Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijas teritorijā un kādas tās ir,
- 3) kādas ir Jaunā gada sagaidīšanas svinību kulinārās tradīcijas Nīcas novadā un kā šīs tradīcijas ir mainījušās un pārmantotas vairāku ģimeņu ietvaros.

Lai atbildētu uz bakalaura darba pētnieciskajiem jautājumiem, tiek izmantotas šādas **pētnieciskās metodes**:

- 1) vēsturiski ģenētiskā metode, lai vēstures fenomenu īpašības, cēloņus un pretrunas aplūkotu kā attīstībā esošu procesu, tas ir, aplūkotu Jaunā gada tradīciju rašanos, attīstību un izmaiņas;

- 2) analītiskā metode, aplūkojot un izvērtējot dažādus avotus un pētniecisko literatūru;
- 3) kontentanalīze jeb satura analīze, lai pētnieciskajos avotos noskaidrot tēmas aktualitāti, noskaidrotu, cik plaši Jaunā gada svinības aprakstītas, kāda satura avotos, novērotu, kā atspoguļotas Jaunā gada svinības;
- 4) sintēzes metode – dažādu Jaunā gada sagaidīšanas svinību tradīciju kopsakarību meklēšana, īpaši, kā kulinārās tradīcijas saistītas ar citām Jaunā gada tradīcijām;
- 5) salīdzinošā metode, lai pētītu dažādu elementu kopsakarības un izdarītu secinājumus. Tiek salīdzināta gan darba ietvaros aplūkotās literatūras, gan avotu, gan interviju rezultātā iegūtā informācija. Savstarpēji tiek salīdzināti arī lauka pētījuma rezultāti – kā vienas ģimenes ietvaros mainās un saglabājas tradīcijas, kā arī tiek mēģināts noskaidrot, kādas ir līdzības starp vienas paaudzes pārstāvju piekoptajām Jaunā gada tradīcijām;
- 6) daļēji strukturētās intervijas – intervētas trīs Nīcas novada ģimeņu dažādu paaudžu sievietes, lai noskaidrotu, kā viņas gatavojas Jaunā gada svinībām, kā svin šos svētkus, kādu lomu ieņem ēdiens, kas tiek gatavots mūsdienās un agrāk, kā un kāpēc tas tiek gatavots.

Bakalaura darba izstrādes ietvaros tiek veikta literatūras analīze, aplūkojot dažādas zinātniskās publikācijas, 19. gadsimta laikrakstos publicēto informāciju, 20. gs. sākuma daiļliteratūru, kurā minētas Jaunā gada svinības. Lai plašāk iepazītos ar Jaunā gada svinību aktualitāti un tradīcijām, tiek aplūkotas arī tādas folkloras liecības kā tradīciju apraksti un ticējumi. Darba ietvaros tiek veikts lauka pētījums, lai noskaidrotu, kādas ir Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novada ģimenēs. Lauka pētījuma ietvaros veikto interviju informācija tiek strukturēta, analizēta un salīdzināta.

Kā teorētiskā bāze darba pirmajai nodaļai izvēlētas Daces Bulas un Baibas Krogzemes – Mosgordas publikācijas. Daces Bulas monogrāfijas “Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa.”¹ nodaļā “Tradīcija dinamiskā skatījumā” aplūkots pats tradīcijas jēdziens dažādu pētnieku vērtējumā. Izmantota arī šīs pašas autore publikācijas “Dziedātājtauta. Folklorā un nacionālā ideoloģijā.”² nodaļa, kurā uzmanība pievērsta tradīciju pētniecības izmaiņām. Līdzīga informācija, kā iepriekš minētajās publikācijās,

¹ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne, 2011.

² Bula, Dace. *Dziedātājtauta. Folklorā un nacionālā ideoloģijā*. Rīga: Zinātne, 2000.

pausta arī Baibas Krogzemes – Mosgordas publikācijā “Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā”³ un promocijas darba kopsavilkumā “Atmiņu albumu tradīcija Latvijā sociālajā un kultūras kontekstā”⁴.

Otrajā nodaļā, aplūkojot Jaunā gada svinību vēsturi, tiek izmantoti pētījumi par latviešu gadskārtu ieražām. Ieražas pētījuši gan 20. gadsimta pirmās puses autori, kā Kārlis Straubergs publikācijā “Latviešu tautas paražas”⁵, gan arī 20. gadsimta beigu un 21. gadsimta sākuma autori, kā Edīte Olupe publikācijā “Latviešu gadskārtu ieražas”⁶ un Māra Šterna publikācijā “Senā gadskārta”⁷. Lai plašāk aplūkotu kulinārās tradīcijas, izmantoti Lindas Dumpes pētījumi “Latviešu tautas ēdieni. Latvijas vēstures institūta etnogrāfisko ekspedīciju materiāli”⁸ un “Uztura vēsture Latvijā: Rietumeiropas kulinārijas ietekmes ceļi”⁹, kuros autore aplūkojusi gan dažādu produktu ieviešanos latviešu uzturā, gan arī to gatavošanu un nozīmi. Lai nedaudz aplūkotu arī ēdienu simbolisko nozīmi, izmantota arī Janīnas Kursītes monogrāfija “Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā”¹⁰.

Bakalaura darbs strukturēts trīs lielās nodaļās ar apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā aplūkoti tradīcijas teorētiskie aspekti. Izmantojot zinātniskās publikācijas, tiek skaidrots, kas ir tradīcija, kā tā tiek definēta. Īpaša nozīme pievērsta tam, kā mainījusies tradīciju pētniecība un jēdziena definēšana mūsdienās, kā tiek pētītas un aktualizētas mūsdienu paradības un arī “jaunās” tradīcijas.

Otrajā nodaļā tiek aplūkotas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijā. Tiek izmatotas gan zinātniskās publikācijas, gan folkloras liecības, gan arī daiļliteratūru un laikrakstos publicētā informācija. Izmantojot darba autorei pieejamos pētniecības materiālus, tiek skaidrots, cik senas ir Jaunā gada sagaidīšanas svinību tradīcijas Latvijā, kā arī, izmantojot tādus informācijas avotus, kā tradīciju apraksti un ticējumi, aplūkots, kādas ir šīs tradīcijas. Tālāk atsevišķi tiek nodalītas Jaunā gada svinību kulinārās tradīcijas Latvijā, kas tiek aplūkotas, izmantojot iepriekšminētos informācijas avotus.

³ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013.

⁴ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā sociālajā un kultūras kontekstā*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005.

⁵ Straubergs, Kārlis. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944.

⁶ Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. Rīga: Avots, 1992.

⁷ Šterna, Māra. *Senā gadskārta*. Rīga: Zinātne, 1998.

⁸ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni. Latvijas vēstures institūta etnogrāfisko ekspedīciju materiāli*. Rīga: Zinātne, 2009.

⁹ Dumpe, Linda. Uztura vēsture Latvijā: Rietumeiropas kulinārijas ietekmes ceļi. *Latviešu tradicionālā virtuve*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2007. 61. – 73. lpp.

¹⁰ Kursīte, Janīna. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne, 1999.

Trešajā nodaļā tiek pētītas Jaunā gada svinību kulinārās tradīcijas Nīcas novadā. Izmantojot 2016. gadā veiktā lauka pētījuma datus, aplūkots, kādas ir Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novadā, kā arī tas, kā tās laika gaitā mainījušās. Tiek salīdzināts, kādas tradīcijas tiek pārmantotas un kas mainās Nīcas novada ģimeņu dažādu paaudžu sievietēm Jaunā gada svētku mielasta gatavošanā. Darbā arī skaidrots, kādi apstākļi veicina tradīciju saglabāšanos un izzušanu.

Darba ietvaros lietoto terminu skaidrojums

Jaunais gads – ar *Jauno gadu* šajā darbā tiek apzīmētas svinības 31. janvārī jeb vecā gada izskaņā, lai atzīmētu jauna kalendārā gada iestāšanos.

Kulinārās tradīcijas – ar *kulinārajām tradīcijām* šajā darbā tiek saprasti ēdieni, kas tiek gatavoti, un tradīcijas, kas tiek ievērotas, tos gatavojot, pasniedzot un baudot. Darbā netiek īpaši aplūkotas ēdienu receptes.

Lauka pētījums – pētnieciskam vai citam nolūkam organizēts pasākums, kura rezultātā iespējams iegūt nepastarpinātu informāciju vai demonstrējumu no tiešā ziņu avota par tēmu vai jomām, kuras izvēlēts apzināt vai pētīt¹¹.

Teicējs – cilvēks, kas lauka pētījuma ietvaros sniedz informāciju. Teicēja izvēlē dzimumam, vecumam vai izglītībai nav noteicošā loma, bet gan tam, cik lielā mērā teicējs, tā dzīves pieredze atbilst izvēlētajai pētījuma tēmai¹².

¹¹ Pujāte, Signe, Ieva Vītola. *Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*. Rīga: Apgāds Mantojums, 2009. 11. lpp.

¹² Turpat, 12.lpp.

1. TRADĪCIJAS JĒDZIENS UN PĒTNIECĪBA

Šajā nodaļā aplūkoti tradīcijas teorētiskie aspekti. Lai noskaidrotu, kā tradīcija tiek definēta, kā mainījusies tradīciju pētniecība mūsdienās, kā arī to, kā tiek pētītas un aktualizētas mūsdienu parādības un „jaunās” tradīcijas, lielākoties izmantotas latviešu folkloras pētnieču Daces Bulas un Baibas Krogzemes-Mosgordas publikācijas.

1.1. Tradīcijas jēdziens

Vārds *tradīcija* cēlies no latīņu valodas *traditio*, kas nozīmē ‘nodošana tālāk’.¹³ Tā izcelsme ieraugāma arī 1991. gadā izdotajā „Latviešu literārās valodas vārdnīcā”, kur tradīcija skaidrota kā ‘noteiktā cilvēku grupā izveidojies uzskatu un darbību, rīcības kopums, kas tiek pārmantots no paaudzes paaudzē; arī paraža’¹⁴, kas uzskatāma par galveno vārda ikdienas lietojuma nozīmi.

Tradīcijas jēdziens plaši izmantots dažādās nozarēs, kā, piemēram, folkloristikā, etnoloģijā, socioloģijā, vēsturē un citās humanitārajās un sociālajās zinātnēs, tomēr, kā uzskata amerikāņu folklorists Dans Ben-Amoss (*Dan Ben-Amos*) tas lielākoties izmantots kā termins, „*ar kuru domāt, nevis par kuru domāt*”.¹⁵ Lai gan ir autori, kas tradīcijai vēltījuši monogrāfijas, tie lielākoties izvairījušies tradīciju definēt, tomēr ir iespējams izšķirt vairākas definīcijai līdzīgas idejas.

Visplašāk tradīciju aplūkojis amerikāņu sociologs Edvards Šilss (*Edward Shils*), kurš uzskata, ka izšķirošais kritērijs tradīcijas definēšanā, ir tas, ka tradīcija, ko radījusi cilvēka darbība, doma un iztēle, tiek nodota no vienas paaudzes nākamajai. Tradīcija ir laikā ietiekta secīgu variantu ķēde, kas turpinoties mainās, tomēr saglabā būtisko kodolu (tradīcijas identitāti), kuru atpazīst konkrētās tradīcijas lietotāju paaudzes un kas, savukārt, vedina viņus ticēt šīs tradīcijas senumam un šķietamajai nemainībai.¹⁶

¹³ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013. 15. lpp.

¹⁴ Latvijas Zinātņu akadēmijas valodas un literatūras institūts. Tradīcija. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 72. sēj. Rīga: Zinātne, 1991.. 576. lpp

¹⁵ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā sociālajā un kultūras kontekstā*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005. 14. lpp

¹⁶ Turpat, 15. lpp.

Amerikāņu folklorists Henrijs Glāsijs (*Henry Glassie*) uzskata, ka „tradīcija ir nākotnes veidošana no pagātnes”¹⁷ Pēc Glāsija domām, tradīcija sevī iemieso vēsturiskuma ideju – tā ir kultūras pastāvēšanas process.¹⁸

Amerikāņu antropologi Ričards Handlers (*Richard Handler*) un Džoselina Linnekena (*Jocelyn Linnekin*) uzskata, ka tradīcija vienlaikus ir gan pašsaprotama, gan arī zinātniska kategorija. Pirmajā nozīmē tā attiecināma uz mantoto paražu, ticības, pārliecības veidolu, bet zinātnē notiek nepārtraukti centieni tradīcijas izpratni mainīt, to atzīstot par empīriski un teorētiski neatbilstošu.¹⁹ Autori uzskata, ka tradīcija ir simboliska konstrukcija un „tradicionāls” ir nevis fenomena objektīva vērtība, bet gan tam piešķirtā nozīme.²⁰

Somu folklorists Lauri Honko (*Lauri Honko*) uzskata, ka „tradīcija attiecināma, pirmām kārtām, tikai uz materiāliem, uz nesistematizētu kultūras elementu virkni, kas pieejami attiecīgajai sociālajai grupai dažādos laikos un kontekstos”.²¹ Ar materiāliem autors saprot ne tikai folkloras žanus, bet arī dažādus runas un uzvedības veidus, no kuriem katra sociālā grupa izvēlas elementus, kurus iekārto savā kultūras sistēmā, ar laiku tos padarot par savas grupas identitātes izteicējiem.²²

Dans Ben-Amoss piedāvā tradīciju uzskatīt par „vienu no galvenajām metaforām, kas mūs vada ar pieredzi un idejām piesātinātajā pasaulē.”²³

Amerikāņu folklorists Rodžers Eibrahams (*Roger D. Abrahams*) uzskata, ka tradīcija ir abstrakta zināšanu sistēma, uz kuras pamata tiek radīts folkloras priekšnesums (parole). Tradīcija kā „potenciālā folkloras”.²⁴

Latviešu folkloriste Baiba Krogzeme-Mosgorda uzskata, ka universāla tradīcijas definīcija, kas vienlaicīgi ietvertu visus tradīcijas jēdziena aspektus, nav iespējama, jo daļa no tiem vienmēr būs pretrunā ar citiem, kā arī dažādās valstīs, valodās un paaudzēs vērojamas atšķirīgas izmaiņas šī jēdziena lietojumā.²⁵

¹⁷ Citēts pēc: Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne, 2011. 145. lpp.

¹⁸ Turpat, 146. lpp.

¹⁹ Handler, Richard, Jocelyn Linnekin. Tradition, Genuine or Spurious. *The Journal of American Folklore*, 97(385), Pp. 273–290. 1984. Pieejams: <http://doi.org/10.2307/540610> [skatīts: 2016., 20. martā] Pp. 273.

²⁰ Handler, Richard, Jocelyn Linnekin. Tradition, Genuine or Spurious. Pp. 276.

²¹ Citēts pēc: Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā ...* 16. lpp.

²² Turpat, 16. lpp.

²³ Citēts pēc: Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 145. lpp.

²⁴ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā ...* 16. lpp.

²⁵ Turpat, 17. lpp.

E. Šilss uzskata, ka tradīcijas jēdzienu iespējams savienot ar jebkuru saturu, sākot no materiāliem priekšmetiem līdz sociālo attiecību un domāšanas modeļiem.²⁶ Ir pētnieki, kas tradīcijas jēdziena lietojumā mēģinājuši izšķirt vairākas nozīmes, piemēram, dāņu folklorists Bengts Holbeks (*Bengt Holbek*) saskata trīs:

- 1) *tradīcija kā nodošanas un pārmantošanas process;*
- 2) *tradīcija kā nododamais un pārmantojamais materiāls – sinonīms jēdzienam kultūra;*
- 3) *tradīcija kā īpašība, ko cilvēki piedēvē vai nu minētajam procesam, vai materiālam.*²⁷

Vēl plašāku tradīcijas nozīmju izšķirumu veicis Dans Ben-Amoss, kurš jēdziena lietojumā izdalījis pat septiņas nozīmes:

- 1) *termins tradīcija kalpo kā folkloras sinonīms, apzīmējot kādas grupas īpašumā esošo zināšanu kopumu;*
- 2) *ar tradīcijas jēdzienu tiek izteikta normas, kanona ideja;*
- 3) *tradīcija tiek saprasta kā nodošanas un pārmantošanas process;*
- 4) *ar tradīciju tiek saprasta kultūras „viela”, kas tiek nodota un pārmantota;*
- 5) *tradīcija humanitāro un sociālo zinātņu diskursā kalpo arī kā kultūras sinonīms;*
- 6) *tradīcija tiek izprasta arī kā abstrakts standartu, likumu, simbolu un nozīmju kopums, kas nodrošina katras atsevišķās kultūras formas rašanos un izpratni;*
- 7) *to pētnieku lietojumā, kuri uzskata, ka tradīcija nav izpildījuma pretstats, bet gan eksistences veids, tradīcija iegūst arī šo – performances nozīmi.*²⁸

Visbiežāk tradīcija tiek saistīta ar folkloru. Amerikāņu folklorists Ričards Baumans (Richard Bauman) uzsver, ka „nav nevienas idejas, kas ieņemtu tik centrālu vietu folkloras koncepcijās kā tradīcija”.²⁹ Arī latviešu folkloras pētniece Dace Bula uzskata, ka tradīcijas jēdziens folkloristikā nemainīgi kalpojies par nozares galvenā termina – folklorā – izpratnes atslēgu vai pat sinonīmu. Nosliece tradīcijas jēdzienu izmantot gan folkloras definēšanā, gan folkloristikas izpētes priekšmeta skaidrojumā, gan pašas nozares būtības un identitātes formulējumā vērojama visā folkloristikas vēsturē.³⁰ 20. gadsimta 40. gadu sākumā Jānis Alberts Jansons savās folkloras lekcijās Latvijas Universitātē minējis trīs nosaukumus, kas

²⁶ Turpat, 15. lpp.

²⁷ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 145. lpp

²⁸ Turpat, 144. lpp

²⁹ Citēts pēc: Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā*. 16. lpp

³⁰ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 142.lpp

latviešu valodā lietoti pirms folkloras termina aizgūšanas: *tautas garamantas*, *burtniecība un tautas tradīcijas*.³¹ Tas norāda uz ciešo saistību starp terminiem, folkloras un tradīciju izpratni. Kā atzīmē Baiba Krogzeme-Mosgorda, šobrīd folkloras pētniecībā un praksē jēdzieni *tautas tradīcija* un *tradicionālā kultūra* tiek lietoti gan kā folkloras vārda sinonīmi, gan arī plašākā nozīmē, skatot folkloru kā tikai vienu no tradicionālās kultūras formām.³²

Lielākā daļa tradīcijas izpratnes versijas saistītas ar laika aspektu. Atsauce uz pagātņi ir viena no galvenajām tēmām, kas tiek aplūkota tradīcijai veltītajos pētījumos. Bieži tiek izmantots formulējums „pagātne tagadnē”, tādējādi norādot uz tradīcijas nodrošināto iepriekšējās pieredzes nezūdamību un tās turpinājumu tagadnes pieredzē.³³ Ir autori, kas, aplūkojot tradīciju teorētiski, īpaši uzsver laika aspektu, lai kāda parādība varētu tikt uzskatīta par tradicionālu, piemēram, E. Šilss 1891. gadā publicētajā monogrāfijā norādījis, ka par tradīcijas ilguma mērvienību pieņemama viena paaudze un par pietiekamu pārmantojamību, lai būtu iespējams runāt par tradīciju, uzskatāma vismaz trīs paaudžu nomaiņa.³⁴

20. gadsimta 70. gados folkloristikā ienācis jauns no tradīcijas jēdziena atvasināts termins – *tradicionalizēšana*. Dace Bula izdala divas galvenās nozīmes, kādās termins tiek lietots:

- 1) noteikti cilvēka pieredzes aspekti vai kultūras formas tiek izvēlētas atkārtošānai, respektīvi, tradicionalizētas – padarītas par tradīciju caur atkārtošānu, rīcību;
- 2) tradīcijas zīmola simboliska piešķiršana noteiktiem sociokulturālās uzvedības modeļiem.

D. Bula arī uzsver, ka abas termina lietojuma nozīmes ir savstarpēji saistītas, tāpēc parasti, runājot par tradicionalizēšanu, pētnieki tās necenšas nošķirt.³⁵ Amerikāņu folklorists un antropologs Dells Haimss (*Dell Hymes*) uzskata, ka „*nepieciešamība tradicionalizēt ir vispārēja*” un ka „*katrs cilvēks vai grupa tiecas tradicionalizēt kādas savas pieredzes aspektus*”³⁶. D. Haimss norāda, ka tradicionalizēšanu ir iespējams saskatīt arī ikdienišķās situācijās, piemēram, kad vecāki bērniem stāsta par savu bērnību vai kad notiek zināšanu apmaiņa starp pieredzējušiem darbiniekiem un jaunpienācējiem.³⁷

³¹ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā. 16. lpp.

³² Turpat, 16. lpp.

³³ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 146. lpp.

³⁴ Turpat, 146. lpp.

³⁵ Turpat, 151. lpp.

³⁶ Citēts pēc: Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 151. lpp.

³⁷ Turpat, 151. lpp.

Rīgas Stradiņa universitātes asociētais profesors Sergejs Kruks uzskata, mūsdienās modernizācijas ietekmē tradīcijas nozīme ir samazinājusies, tomēr tā pilnībā neizzūd, jo tā var tikt pielāgota citu uzdevumu veikšanai, kā, piemēram, simboliskās saiknes nodrošināšanai ar pagātņi.³⁸

Kopumā iespējams secināt, ka *tradīcija* ir zinātnē neviennozīmīgi vērtēts jēdziens. Grūti izšķirt konkrētas tās definīcijas, tomēr vērojamas vairākas definīcijai līdzīgas idejas. Galvenā *tradīcijas* nozīme saistās ar jau pašā vārdā ietverto tālāknodošanu jeb pārmantojamību no paaudzes paaudzē. *Tradīcijas* jēdziens gan ikdienas lietojumā, gan zinātnē sevī ietver vairākas nozīmes – sākot no pārmantotā kultūras fenomena un tā pārmantošanas procesa līdz pat jēdziena *folklorā* sinonīmam.

20. gadsimta 70. gados folkloristikā ienācis jauns termins – *tradicionalizēšana*, kas mainījis tradīcijas uztveri, norādot, ka kultūras fenomens par tradīciju var kļūt ne tikai no paaudzes – paaudzē pārmantojamības ceļā.

1.2. Tradīciju pētniecība mūsdienās

Lūzums tradīcijas uztverē un pētniecībā notika 20. gadsimta 80. gados. Starpdisciplināru pavērsienu 1981. gadā izraisīja sociologa Edvarda Šilsa publicētā monogrāfija „Tradīcija”. Autors uzskatīja, ka nepieciešami pētījumi, kas pievērstos tradīcijas būtībai un atklātu gan tradīcijas vispārējo pamatu, gan arī tās atsevišķos elementus.³⁹ Tika apjausts, ka līdz tam nav veikti pētījumi, kas būtu veltīti pašai tradīcijai kā vienam no pētniecības pamatjēdzieniem.

Pēc E. Šilsa grāmatas iznākšanas aktualizējās tradīcijas pētniecība un norisinājās divas starptautiskas tradīcijai veltītas konferences. 1981. gadā Somijā notika 22. Ziemeļvalstu Etnoloģijas un folkloristikas kongress „Ziemeļvalstu tradīciju pētniecība – virzieni un skolas”, un trīs gadus vēlāk ASV tika organizēta amerikāņu un ungāru folkloristu konference „Kultūra, tradīcija, identitāte”. Šajās starptautiskajās debatēs tika atzīts, ka tradīcija joprojām ir viens no svarīgākajiem nozares terminiem, kas raksturo tās būtību gan vēsturiskās pēctecības, gan arī izpētes objekta un metodoloģiskajos aspektos,

³⁸ Kruks, Sergejs. Tradīcijas robežas: vasaras saulgriežu svētku pārveidošanā 1960. – 2010. gadā. *Letonica*. Nr. 3 (24), 2012. 34. – 48. lpp. 34.lpp.

³⁹ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 143. lpp

kā arī tika akceptēta tradīcijas kā folkloristikas termina daudznozīmība zinātniskajos pētījumos.⁴⁰

Nākošais pavērsiens tradīciju pētniecībā bija tāda fenomena kā jaunradītās tradīcijas atklāšana. 1983. gadā Eriks Hobsbaums (*Eric Hobsbawm*) un Terensa Reindžera (*Terence Ranger*) izdeva rakstu krājumu „Tradīcijas radīšana”. Tajā autori atklājuši, ka lielākā daļa mūsdienu sabiedrībā kopto tradīciju ir ieviestas nesen, galvenokārt sociālu mērķu vārdā – lai radītu vai simbolizētu sociālo saliedētību vai piederību kādai grupai, lai ieviestu vai leģitimētu institūcijas, statusa vai varas attiecības, vai lai veicinātu socializāciju, ticējumu, vērtību sistēmu un uzvedības normu ieaudzinašanu⁴¹ E. Hobsbaums arī skaidrojis jaunradītās tradīcijas jēdzienu: „*Jaunradīta tradīcija ir rituālas vai simboliskas dabas paradumu komplekss, kuru vada atklāti vai vārdos neizteikti likumi, kas tiecas ieaudzināt noteiktas vērtības un uzvedības normas ar atkārtošanos palīdzību, tādējādi automātiski nodrošinot saites ar pagātņi.*”⁴² E. Hobsbauma atzinums, ka šķietami senas tradīcijas, bieži vien ir pavisam nesenās izcelsmes vai pat jaunradītas, rosināja pētniekus pievērsties tam, lai šķietami gatavā veidā mantotās tradīcijās un folkloras tekstos atrastu šo tradīciju veidotāju apzinātā veikuma pēdas un lai izvērtētu ideoloģisko un nacionāli politisko kontekstu, kas rada nepieciešamību izgudrot jaunas tradīcijas, kā arī pārveidot jau esošās.⁴³

Mūsdienās pētniekus interesē tieši interpretācijas procesi, kuros noteiktas kultūras formas tiek apveltītas ar autentisku pagātnes auru.⁴⁴

Mūsdienās mainījies arī tradīcijas veidols. Tas vairs netiek uztverts tikai kā no pagātnes gatavā veidā saņemts kultūrparaugs, kas tiek nemainīgi vai pat mehāniski atkārtots mūsdienās. Tiek apšaubīts, vai saglabāšana un tradīciju atkārtošana sabiedrības un kultūras jomā maz iespējama.⁴⁵ Ričards Handlers un Džoselīna Linnekena uzskata, ka tradīcija nav saistāma ar pagātnes kopijas ideju, bet gan drīzāk tā tiek pārņemta no pagātnes, bet pārradīta tagadnes vajadzībām.⁴⁶ Pētnieki uzskata, ka pagātne ir vienmēr konstruēta tagadnē, tomēr tas neizslēdz, ka šodienas notikumiem un idejām nebūtu atbilstības pagātnē.⁴⁷

⁴⁰ Turpat, 143. - 144. lpp.

⁴¹ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. Atmiņu albumu tradīcija Latvijā ... 16. lpp.

⁴² Citēts pēc: Krogzeme-Mosgorda, Baiba. Atmiņu albumu tradīcija Latvijā ... 16. lpp.

⁴³ Bula, Dace. Dziedātājtauta. Folkloras un nacionālā ideoloģija. Rīga: Zinātne, 2000. 36. lpp.

⁴⁴ Turpat, 37. lpp.

⁴⁵ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 149. lpp.

⁴⁶ Handler, Richard, Jocelyn Linnekin. Tradition, Genuine or Spurious. Pp. 280.

⁴⁷ Turpat, 286. lpp.

Mūsdienu folkloristikā tiek apšaubīts tas, vai tradīcija un pārmaiņas ir savstarpēji izslēdzošas kategorijas, kā arī vērojama cenšanās pierādīt, ka atšķirība starp moderno un tradicionālo sabiedrību nav tik principiāla.⁴⁸ Daudz pētījumu, kas veltīti tradīcijām mūsdienu sabiedrībā, arī „supermodernitātes centros” – urbānās, industriālās un augsti izglītotās sociālās vidēs.⁴⁹ Amerikāņu folkloriste Linda Dēga (*Linda Dégh*) uzskata, ka „nav cilvēku, kam nebūtu tradīciju.”⁵⁰

Liela nozīme tiek pievērsta tradīcijas dinamiskajai dabai. Sergejs Kruks uzskata, ka mūsdienās tradīcijas jēga un forma uztur dinamiskas attiecības, tāpēc tas, ko paši tradīcijas veicēji uzskata par tradīcijas īstenošanu, bieži vien var nesaskanēt ar priekšstatiem par tās objektīvo autentiskumu.⁵¹

Dace Bula par pamatnostādni tradīcijas mūsdienu izpratnē uzskata tieksmi apšaubīt tradīcijas vienādošanu ar noteiktu kultūras formu nemainīgo kodolu, kā arī tās šķietami nesaraucamo sasaisti ar pagātņi un kanonu cilvēka darbībā pretstatā mūsdienu dzīves nemitīgi mainīgajam plūdamam.⁵² Mūsdienu zinātnē tradīcijas izpratne virzās prom no priekšstata par tradīcijas objektīvo, analītiski pierādāmo sakaru ar pagātņi. Kritiski tiek caurskatīta pētnieciskā dziņa mērīt gan tradīcijas ilgstamību, gan tās nemainību. Tāpat kritiski tiek izvērtēta tradīcijas attiecināšana uz kādu kultūrvēsturisku periodu. Citiem vārdiem, tiek revidēts uzskats, ka tradīcija ir nemainīga zināšanu kodola nepārtraukta tālāknodošana – kultūras mehānisms, kāds ideālā variantā piemīt vien pirmsmodernitātes laikmetam cilvēces vēsturē.⁵³

Norvēģu folkloriste Anne Eriksena (Anne Eriksen) 1994. gadā blakus trīs visbiežāk minētajām tradīcijas nozīmēm – materiāls, performance, abstrakta analītiska koncepcija – nosauc arī ceturto – tradīcija kā vērtība, kuras pozitīvā ietekme uz sabiedrību bieži tiek izmantota sociālo un kultūras pārmaiņu laikā.⁵⁴

21. gadsimtā ne tikai ārzemju, bet arī latviešu folkloristikā turpinās virzība uz starpdisciplināru skatījumu tradīcijas interpretācijā, aizvien paplašinot pētāmo kultūrparādību loku, kurā iekļauta gan klasiskā folklorā, gan plašs mūsdienu tradīciju spektrs⁵⁵, piemēram, Baiba Krogzeme-Mosgorda pēta latviešu kultūrā nesen aizgūto

⁴⁸ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 148. lpp.

⁴⁹ Turpat, 148. lpp.

⁵⁰ Citēts pēc: Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 148. lpp.

⁵¹ Kruks, Sergejs. *Tradīcijas robežas...* 46. lpp.

⁵² Bula, Dace. *Dziedātājtauta...* 35. lpp.

⁵³ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika...* 147. lpp.

⁵⁴ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā ...* 15.lpp.

⁵⁵ Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā.* 18.lpp.

atmiņu albumu tradīciju, Astra Spalvēna, kuras pētniecības interešu lokā ir ēdiens, pievērsusies arī rasola gatavošanas tradīcijai⁵⁶.

Kopumā iespējams secināt, ka ne tikai *tradīcijas* kā jēdziena uztverē, bet arī tradīciju pētniecībā 20. gadsimta otrajā pusē notikušas nozīmīgas izmaiņas. 1980. gados ticis apjausts, ka, lai gan *tradīcija* ir viens no folkloristikas galvenajiem terminiem, nav pētījumu, kas pievērstos tās būtībai un atklātu tās vispārējo pamatu. Lielas izmaiņas pētniecībā ieviesa atklājums, ka lielākā daļa mūsdienu sabiedrībā kopto tradīciju ieviestas pavisam nesen galvenokārt sociālu mērķu dēļ. Tas lika pētniekiem pievērsties ne tikai pašu tradīciju aplūkošanai, bet arī to rašanās, radīšanas un pastāvēšanas kontekstam un sociālajiem vai politiskajiem iemesliem. Mūsdienās tiek arī nojaukta robeža starp tradicionālo un moderno sabiedrību, tāpēc tradīciju pētīšana kļuvusi aktuāla arī industriālās un augsti attīstītās vidēs, arī virtuālajā telpā.

⁵⁶ Spalvēna, Astra. *Rasols 1. daļa*. <https://latvijasvirtuve.wordpress.com/category/tradicionalie-edieni/> [skatīts: 2016., 20. apr.]

2. JAUNĀ GADA SAGAIÐĪĶANAS TRADIĶIJAS LATVIJĀ

Ŗajā nodaļā, izmantojot dažādu pētījumu un liecību, kas fiksētas 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma presē, daiļliteratūrā, tradīciju aprakstos un ticējumos, tiek noskaidrots, cik senas ir Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijas teritorijā, kā arī tas, kādas tās ir. Aplūkojot Ŗo svinību tradīcijas, kulinārās tradīcijas izdalītas atsevišķi un komentētas plašāk.

2.1. Jaunā gada sagaidīšanas tradīciju pirmsākumi Latvijas teritorijā

Kā uzskata folkloras pētnieks Toms Ŗencis, “svētki norāda uz ekonomisko attiecību un valdošās ideoloģijas izmaiņām. Svētkos vērojama izteikta iestrādātu tradicionālo kultūras formu un jauninājumu dinamika. Jaunas svētku grupas rašanās signalizē gan par izmaiņām bāzes struktūrā, gan par jaunu ideoloģijas aprites veidu, jaunu simbolisko kārtību.”⁵⁷ Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas latviešiem ir salīdzinoši nesenas, tomēr svētku ienākšana kultūrā, to pieņemšana un popularitātes pieaugums norāda uz izmaiņām sabiedrībā, ko ietekmējuši dažādi sociālie un vēsturiskie apstākļi. Ir grūti nosakāms, kurā laikā Ŗie svētki Latvijā sākti atzīmēt, īpaši – latviešu zemnieku vidē, tomēr iespējams izdarīt minējumus un secinājumus, izmantojot dažādu vēstures avotu un jau veiktus pētījumus.

Eiropā Jaunais gads pārņemts no Romas, kur gada sākuma skaitīšana 1. janvārī ieviesta 153. gadā pirms mūsu ēras, tomēr par lielākiem svētkiem tie tikuši uzskaitīti tikai kopš 4. gadsimta.⁵⁸ Kā uzskata latviešu tradīciju pētniece Māra Ŗterna, senie latvieši nav pazinuši ne 1. janvāri, ne arī Jauno gadu, bet tas Latvijā ienācis ar baznīcas kalendāra ieviešanu.⁵⁹ Līdz ar krustnešu iekarojumiem, Latvijas teritorijā ienāca Romas jeb Jūlija kalendāra variants. Jau kopš 16. gadsimta plaši izplatījušies latviešu valodā drukātie “Rīgas kalendāri”⁶⁰, tomēr, kā uzskata latviešu gadskārtu un mitoloģijas pētnieki Margēris un Māra Grīni, latvieši kalendāro laika skaitīšanu pieņēmuši salīdzinoši nesen. Par to

⁵⁷ Ŗencis, Toms. Svētku simulācija. *Letonica*. Nr. 18, 2008. 128. – 133. lpp. 128. lpp

⁵⁸ Ŗterna, Māra. *Senā gadskārta*. Rīga: Zinātne, 1998. 250. lpp.

⁵⁹ Turpat, 250. lpp.

⁶⁰ Turpat, 27. lpp.

liecina tas, ka tautasdziesmās laika mērvienība “mēnesis” tiek lietots pavisam reti, kā arī skaitlim 12 nav piešķirta liela nozīme.⁶¹

Latviešu valodnieka un etnogrāfa Pētera Šmita sakārtotajos "Latviešu tautas ticējumos", kas izdoti četros sējumos no 1940. līdz 1941. gadam, atrodams arī 1839. gadā laikraksta “Latviešu Draugs” pielikumā rakstītais, ka “*Arī mūsu tautā diezgan ērmi ronas, ar ko jaunu gadu iesāk... Pavisam grēcīgs ir tas ieradums arī jauna gada nakti ar piedzērušu prātu tāpat pavadīt, Ziemas svētkus*”⁶².

19. gadsimta otrajā pusē presē, kas izdota latviešu valodā, lasāmi vairāki raksti par Jaunā gada svinēšanu⁶³, piemēram, 1875. gadā laikrakstā “Mājas Viesis” rakstā publicēti Jaunā gada notikumi Elkšņu muižā: “*Jaungada vakaru pie Susējas baznīcas, kamēr ļaudis baznīcā Dieva vārdus klausījās, tika nozagti trīs zirgi ar visu aizjūgu.*”⁶⁴ Gadu vēlāk laikrakstā publicēts raksts, kurā plašāk attainotas Jaunā gada tradīcijas zemnieku sētā. Stāstot par bērniību, raksta autors atceras, ka “*Jauna gada vakarā visi darbi tika priekš saules noiešanas malā likti, tad visi gāja pirtī nomazgāties, jo tad būšot balti uz visu gadu. Pēc pirts tika pātari noturēti, un tad vakariņas paēstas. (..)*”⁶⁵

Par to, ka Latvijas teritorijā ne tikai pilsētās un muižās, bet arī lauku vidē Jaunā gada sagaidīšanas svinības bijušas aktuālas jau vismaz kopš 19. gadsimta beigām, liecina arī 20. gadsimta sākuma latviešu autoru daiļliteratūra, kurā aprakstītas bērniības atmiņas. 1933. gadā latviešu rakstnieka Edvarta Virzas (1883 - 1940) prozā sarakstītajā poēmā “Straumēni”, Jaunā gada svinības nav plaši atainotas, tomēr minēts, ka “*tā, viesus saņemot un viesos braucot, pagāja Straumēnu Ziemassvētki, Jaunsgads un Zvaigznes diena*”⁶⁶.

E. Virzas laikabiedra rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa (1877-1962) “Baltajā grāmatā”, kurā apkopoti 100 bērniības atmiņu tēlojumi, viens no tiem veltīts tieši Jaunā gada svinībām. Autors plaši aprakstījis svētku atzīmēšanu, tēlojumu iesākot ar baznīcas dziesmu par Jaunā gada iesākšanu, tomēr turpina ar dažādu ne-kristīgu tradīciju un ticējumu uzskaitīšanu.⁶⁷

⁶¹ Grīns, Margēris, Māra Grīna. *Latviešu gads, gadskārta un godi*. Rīga: Everest, 1992. 31. lpp.

⁶² Turpat, 10745

⁶³ <http://periodika.lv/> [skatīts vairākkārt, pēdējo reizi: 2016., 12. maijā]

⁶⁴ Jaunākās ziņas. *Mājas Viesis*. Nr.1. 1875., 4. janvāris. 1. lpp. Pieejams: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_ma vi1875n01|article:DIVL45|query :Jaungada |issueType:P [skatīts: 2016., 15. apr.]

⁶⁵ Vecu laiku ieradumi. *Mājas viesis*. Nr.15. 1876., 10. aprīlis. 6.lpp. Pieejams: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_ma vi1876n15|article:DIVL68|page:7|query:Jaungadu|issueType:P [skatīts: 2016., 15. apr.]

⁶⁶ Virza, Edvarts. *Straumēni*. Rīga: Jumava, 2007. 188. lpp.

⁶⁷ Jaunsudrabiņš, Jānis. *Baltā grāmata*. Rīga: Liesma, 1971. 359. – 363. lpp.

Arī 1957. gadā pierakstītās 60 gadus vecā Limbažu rajona Mērnietu ciema iedzīvotāja Andrēziņa atmiņas par to, ka jau tad, kad viņš bijis pavisam mazs puika, ticis svinēts Jaunais gads⁶⁸, norāda uz to, ka 19. un 20. gadsimta mijā šo svētku svinēšana bijusi izplatīta.

Folkloras pētnieca Māra Vīksna uzskata, ka Jaunā gada tradīcijas 20. gadsimta sākumā strauji kļuvušas populārākas, par to liecina tas, ka Augusta Bīlenšteina (1826 – 1907), kas ir viens no latviešu etnogrāfijas un folkloras pētniecības aizsācējiem Latvijā, ticējumu vākumā ir 95 Ziemassvētkiem un tikai 28 Jaunajam gadam veltīti ticējumi, turpretīm Pētera Šmita (1869 – 1938), kas turpnājis A. Bīlenšteina iesākto darbu ticējumu apkopošanā, krājumā vairāk ir Jaunā gada ticējumi – 794, bet Ziemassvētku – 515.⁶⁹

Izmantojot darbā aplūkotos pētījumus un avotus, secināts, ka Jaunā gada sagaidīšanas tradīciju aizsākumi Latvijas teritorijā saistāmi ar krustnešu iekarojumiem un Romas kalendāra ieviešanu. Par Jaunā gada svinībām latviešu zemnieku vidē droši iespējams runāt, sākot ar 19. gadsimta otro pusi. Jaunā gada svinības atainotas gan 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākuma presē un daiļliteratūrā, gan arī šajā laikā pierakstītos ticējumos un tradīciju aprakstos.

. 2.2. Pētnieciskajos avotos aprakstītās Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijā

Folkloras pētnieks Aigars Lielbārdis uzskata, ka „*būtiska nozīme ir svētkiem, kas balstīti plašā folkloras materiālā un tā spējā būt aktuālam un noderīgam arī mūsdienu situācijā. Atšķirību vai kopīgā atrašana saliedē vai – tieši otrādi – šķir sabiedrību identitātes meklējumos šodienas tradīcijās vai to atspulgā pagātnē. Taču tradīcijai nepiestāv striktas robežas, un tā nav šķirama no mūsdienu interpretācijām, tā skatāma ar piesaisti noteiktam situāciju kontekstam, kā arī laika un tradīcijas lietotāja ieviestām izmaiņām tajā.*”⁷⁰ Lai gan Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijām Latvijas teritorijā nav ļoti

⁶⁸ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni. Latvijas vēstures institūta etnogrāfisko ekspedīciju materiāli*. Rīga: Zinātne, 2009. 249.lpp.

⁶⁹ Vīksna, Māra. Vai Ziemassvētki ir svētki visiem? (Pēc Augusta Bīlenšteina materiāliem). *Letonica*. Nr. 18, 2008. 261. – 269. lpp. 265. lpp.

⁷⁰ Lielbārdis, Aigars. Svētku un tradicionālās maģijas savstarpējie konteksti: Lieldienu cikla ieraža “vanaga siešana”. *Letonica*. Nr. 18., 2008. 160. – 178. lpp. 160. lpp.

senā vēsture, laika gaitā ir izveidojušās dažādas tradīcijas, no kurām liela daļa balstīta folklorā aprakstītos ticējumos un latviešu paražās, ieradumos un pasaules redzējumā.

M. Šterna atzīmē, ka lielākā daļa pierakstīto Jaungada ticējumu un paražu ir pārmantotas no Ziemassvētkiem.⁷¹ Folklorists Kārlis Straubergs norādījis, ka Ziemassvētki plašākā kopībā aptver 12 dienas pirms un 12 dienas pēc svētkiem,⁷² tādējādi iespējams secināt, ka Jaunā gada sagaidīšanas svinības ietilpst šajā laika posmā. Arī gadskārtu ieražu pētniece Edīte Olupe, norāda, ka Jaunā gada ticējumi iekļaujas Ziemassvētku ciklā, bieži vien dublējot Ziemassvētku ieražas.⁷³ Ir ticējumi, kuros ļoti uzskatāmi vērojama šī pārmantojamība, jo tie attiecināti uz abiem svētkiem, piemēram, *“Vecgada vakarā vai Ziemassvētku vakarā jāiedur sietiņa sānos šķēres vai dzirkles un jātura tikmēr, līdz sietiņš sāk griezties. Kad sāk griezties, ir jāsaka, lai sietiņš griežas tik un tik reizes; tad tas, ko domā, piepildās, ja sietiņš tik daudz reiz griežas.”*⁷⁴ Tāpat ir arī daudz ticējumu, kuros Ziemassvētki aizstāti ar Jauno gadu, piemēram, *“Ja ziemassvētku nakti klausās, tad var dzirdēt, kā zirgi runā.”*⁷⁵ un *“Ja jaungada naktī iet uz kūti, tad var dzirdēt zirgus runājam.”*⁷⁶

Kārlis Straubergs krājumā „Latviešu tautas paražas” īpaši izdalījis *sākuma* ticējumus: gan darba vai jauna dzīves posma, gan arī jauna laika posma, kā dienas, nedēļas vai gada. Pie tiem pieskaitāmi arī Jaunā gada ticējumi.⁷⁷ Īpaši uzsvērts tas, ka liela nozīme ir tam, kā Jaunais gads tiek sagaidīts, jo tad tāds būs viss nākamais gads. Ir daudz ticējumu, kuros nākamajā gadā sagaidāmais tiek paredzēts vispārīgi, kā, piemēram, *„Ja jaunā gadā iet labi, tad arī visu nākošo gadu būšot labi; turpretī ja notiek kāda nelaime, tad tā notikšot visu gadu.”*⁷⁸ vai *„Ja jauna gada naktī raudot, tad visu gadu esot bieži jāraud.”*⁷⁹, kā arī tādi, kuros iezīmējas konkrētāki paredzējumi.

Kā uzskata Edīte Olupe, latviešiem bijusi ļoti izteikta laika novērošanas un paredzēšanas māka. Tā balstīta uz dabas norišu ciklu visa gada garumā, bet svētkos šī paredzēšana tikai aktualizējas.⁸⁰ Arī Jaunā gada svinību tradīcijās un ticējumos liela nozīme ir laika vērošanai. Tas zināmā mērā sasaucas ar jau minēto, ka gada sākums norāda

⁷¹ Šterna, Māra. Senā gadskārta. Rīga: Zinātne, 1998. 250. lpp.

⁷² Straubergs, Kārlis. Pār deviņi novadiņi. Rīga: Zinātne, 1995. 311. lpp.

⁷³ Olupe, Edīte. Latviešu gadskārtu ieražas. Rīga: Avots, 1992. 33. lpp.

⁷⁴ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/10849>

⁷⁵ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/34547>.

⁷⁶ Turpat, 10861

⁷⁷ Straubergs, Kārlis. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944. 19. lpp.

⁷⁸ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/10748>

⁷⁹ Turpat, 10766

⁸⁰ Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. 6. lpp

uz to, kāds būs viss gads, piemēram, „*Ja jaungada nakti debess nozvaigžņojusies, tad nākamais gads būs auglīgs.*”⁸¹ Ir arī ticējumi, par to, ka laiks, sagaidot jauno gadu, vai jaunā gada pirmajā dienā norāda uz to, kāds būs konkrēts nākamā gada periods, piemēram, vasara, kā ticējumos „*Dzirdot veca gada vakarā lauski speram, var sagaidīt nākošā vasarā daudz pārkoņus un zibeņus.*”⁸²

K. Straubergs īpaši izšķir „orakulu dienas” jeb dienas, kad „cilvēks pats meklē atbildi jautājumam, ko dos nākotne, lietojot dažādus paņēmienus un meklējot atbildi pazīmēs”.⁸³ Pie tām pieskaitāms arī gada sākums. Jaungada vakarā mēģina izzināt, kas gaidāms nākamajā gadā. Īpaši daudz ticējumu veltīti jaunām meitām, kas vēlas zināt, kad izies pie vīra vai ko apprecēs. To noskaidrot iespējams gan izdarot vērojumus, piemēram, „*Ja veca gada vakarā rej stipri suns, tad nākošā gadā tai mājā būs kāzas.*”⁸⁴, gan arī nodarbojoties ar zīlēšanu. Zīlēšanai tiek izmantoti dažādi dzīvi un nedzīvi atribūti, piemēram, gailis, kā ticējumā „*Meitas lai uzzinātu, kuru pirmo precēs, tad jaungada naktī tās nostājas riņķī, katra nober sev priekšā sauju graudu, un ielaiž gaili vidū. No kuriem graudiem gailis pirmo knābienu taisa, tā meita pirmā izies pie vīra.*”⁸⁵, vai aitas, kā „*Jauna gada vakarā jāiet uz kūti auniņus ķert; ja noķers aitiņu, tad tanī gadā neapprecēsies, ja auniņu, tad apprecēsies.*”⁸⁶ Zīlēt var arī ar spoguļi vai kādu citu priekšmetu, kurā redzams atspulgs, piemēram, „*Jaungadu gaidot, ap divpadsmitiem jāskatās ūdensglāzē. Ja tur ieraudzīs kāda cilvēka seju, tad ar to jāapprecas.*”⁸⁷, kā arī ar dažādiem priekšmetiem, kurus iespējams paņemt pa pārim vai nepārim, piemēram, malku, kā „*Ir paraša jaunā gadā kailām kājām izskriet laukā un paņemt malkas klēpi. Ne vārda nerunājot, iet gulēt un no rīta skaita pagales, ja būs pa pāram, tad tanī gadā apprecēsies.*”⁸⁸ Edīte Olupe uzsver, ka zināmu dramatismu zīlēšanai, sagaidot Jauno gadu, piešķir nākotnes paredzēšana plašākā nozīmē, piemēram, vai nākamais gads nesīs pārticību vai likstas, kurš no svētku dalībniekiem ilgāk dzīvos vai pirmais mirs.⁸⁹ Ar nāves pareģošanu saistīts otrs nozīmīgākais Jaunā gada zīlēšanas ticējumu loks. Nāves tuvumu var gan vienkārši novērot, piemēram, „*Ja vecgada vakarā stipri uzmācas miegs, tad jaunā*

⁸¹ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 11019

⁸² Turpat, 11424

⁸³ Straubergs, Kārlis. *Latviešu tautas paražas*. 20. lpp.

⁸⁴ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 11054

⁸⁵ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 11075

⁸⁶ Turpat, 11108

⁸⁷ Turpat, 11145

⁸⁸ Turpat, 11153

⁸⁹ Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. 29. lpp

gadā būs darīšanas ar nāvi.”⁹⁰, vai arī izzīlēt, kā „Jaungada naktī visi mājinieki izraudzījās vienādus skalus un tos visus reizē aizdedzināja, pēc kam saspauca vienā slīpumā. Kura skals ātrāki izdega, tam bija ātrāki jāmirst.”⁹¹

Īpaša nozīme Jaunā gada sagaidīšanā gan agrāk, gan mūsdienās ir arī tādām zīlēšanas veidam kā laimes liešana. Laimes liešanai parasti tiek izmantota alva, svins, senāk – arī vasks. To izkausēja un tad ielēja vai iegremdēja ūdenī. Tad to ņēma ārā un pēc izlietā sprieda, kas katram sagaidāms nākamajā gadā.⁹² Laimes liešana pierakstīta arī ticējumos, piemēram, „Jaungada naktī lej laimes. Atdzisušās laimes liek pret uguni un skatās ēnā: ja redzams krusts, tad attiecīgajam cilvēkam, kam laime lieta, jāmirst. Citādas ēnu zīmes norāda uz citu ko.”⁹³

Jaunā gada sagaidīšanā liela nozīme ir arī ar kristietību saistītajām tradīcijām, piemēram, Jāņa Jaunsudrabiņa „Baltajā grāmatā” Jaunā gada apraksts sākas ar baznīcas dziesmu, kura iesāk grāmatas varoņu apmeklēto dievkalpojumu.⁹⁴ Tradīciju aprakstos un ticējumos, bieži vien līdztekus pagāniskajām tradīcijām un zīlēšanai, parādās arī kristietības elementi, piemēram, „lai iegūtu „neizdodamo rubuli”, Jaungada naktī jāiet uz baznīcu un jāpaliek zem kreisās kājas zeķes nauda. Kad mācītājs skaita tēvreizi, tad ačgārni tā jāsaka līdzī, un beigās nedrīkst teikt „āmen”, tad tiek iegūts „neizdodamais rubulis” un padzīts trūkums.”⁹⁵, „Ja jaungada naktī, taisni divpadsmitos, apjāj trīs reizes ar slotas kātu ap baznīcu riņķī, tad spoki nekad nerādās.”⁹⁶ vai „Jaunā gadā, plkst. 12, vajaga vienam aiziet uz riju un lasīt bībeli, tad nāk mirons un izstāsta nākošā gada gaitas.”⁹⁷

1899. gada „Latviešu Avīžu” 4. numurā rakstā „Nelabas ieražas” teikts, ka ķekatās iešana notiek ne vien Ziemassvētkos, bet arī Zvaigznes dienā un Jaunajā gadā.⁹⁸ Arī pierakstītās tradīcijas norāda uz to, ka daudzviet Latvijas teritorijā, sagaidot Jauno gadu, iets ķekatās, piemēram, „Jaungada vakarā iet ķekatās. Viens jāj uz koka zirga, otrs uz

⁹⁰ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/11298>

⁹¹ Turpat, 11306

⁹² Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. 33. lpp.

⁹³ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/10903>

⁹⁴ Jaunsudrabiņš, Jānis. *Baltā grāmata*. 359.lpp

⁹⁵ Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. 26.lpp

⁹⁶ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/11413>

⁹⁷ Turpat, 10839

⁹⁸ Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas*. 20. lpp.

*koka āža. Viens pārgērbjas par žīdu, otrs par čigānu. Tā viņi palaidņojas visu nakti.*⁹⁹
Arī Nīcā agrākos laikos Jaunajā gadā esot iets ķekatās jeb „lekts bukos”.¹⁰⁰

Sagaidot Jauno gadu, iespējams veikt arī dažādas darbības, lai pievilinātu veiksmi vai piepildītu vēlēšanās nākamajā gadā, piemēram, „*Ja jaungada naktī, kamēr pulkstens sit divpadsmit, uzraksta uz papīriša to, ko nākotnē vēlas, un sadedzina, tad tas nākotnē piepildīsies.*”¹⁰¹

20. gadsimta otrajā pusē veidojušās un līdz šim brīdim arvien aktuālākas kļuvušas arī tādas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas kā, piemēram, raķešu palaišana, valsts un valdības vadītāju uzrunas un vēlējumi tautai, teātra izrādes, Jaungada balles un loterijas¹⁰².

Jāatzīst, ka lielākā daļa Jaunā gada tradīciju pārņemtas no Ziemassvētkiem. Aplūkojot ticējumus un tradīciju aprakstus, secināts, ka Jaunā gada svinību tradīcijas iedalāmas vairākās grupās, kuras savstarpēji mēdz arī pārklāties:

- 1) sākuma ticējumi – tiek uzsvērts tas, ka viss nākamais gads būs tāds, kāds tas ticis sagaidīts;
- 2) laika vērojumi, ar kuru palīdzību tiek paredzēti laikapstākļi un raža nākamajā gadā;
- 3) dažādi ar zīlēšanu un nākotnes paredzēšanu saistīti ticējumi, tie lielākoties saistīti ar precībām vai nāvi jeb diviem latviešiem agrāk nozīmīgākajiem godiem – kāzām un bērēm;
- 4) kristietība – Jaunā gada sagaidīšana saistīta arī ar dievkalpojuma apmeklējumu, kā arī kristietības elementi sajaucas ar dažādām nekrīstīgajām darbībām, kā zīlēšanu;
- 5) tiek veiktas darbības, lai pievilinātu veiksmi nākamajā gadā.

2.3. Pētnieciskajos avotos aprakstītās Jaunā gada sagaidīšanas kulinārās tradīcijas Latvijā

Kā uzskata Elga Melne, svētkos ne tikai tiek veiktas dažādas tradicionālas darbības, kam tiek piedēvēta atsaukšanās uz nākotni, notiek atpūšanās un priecāšanās, bet arī mielasts ir nozīmīga svētku sastāvdaļa, kam piemīt gan ikdienišķa, gan sakrāla

⁹⁹ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10741

¹⁰⁰ Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos*. Liepāja: LiePA, 2008. 314. lpp

¹⁰¹ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10875

¹⁰² Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos*. 314.lpp.

nozīme.¹⁰³ Arī Linda Dumpe norāda, ka ģimenes un gadskārtu svētkos ēdieni un dzērieni bijuši un ir būtiska sastāvdaļa.¹⁰⁴

Brigita Bušmane uzskata, ka uzturs ir viena no nozīmīgākajām tautas materiālajām kultūras daļām, kurā ievērojami ilgāk nekā citās materiālās kultūras nozarēs saglabājas senas tradīcijas un paražas.¹⁰⁵ Vēsturisko un ekonomisko apstākļu dēļ vēl 19. gadsimtā Latvijas teritorijā dzīvojošo zemnieku virtuvēs bija saglabājušies vietējie pārmantotie ēdieni un gatavošanas tradīcijas. Ēdiena resursi lielākoties aprobežojās ar saviem zemkopības, lopkopības un zvejas produktiem. Uztura līdzekļi zemniekiem bija ierobežoti, tāpēc arī pašu saražoto produktu vērtējums bija atšķirīgs – tādi produkti kā gaļa, tauki, sviests un siers tika uzskatīti par godu galda cienastu.¹⁰⁶ Tomēr 19. gadsimta otrajā pusē, kad zemnieku dzīves apstākļi strauji uzlabojās un sāka veidoties turīgo latviešu slānis, ēšanas paradumi sāka mainīties – šajā laikā Latvijas teritorijā gan ienāca un vietējiem zemniekiem kļuva pieejami jauni produkti, gan arī sāka plašāk izplatīties latviešiem domātās pavārgrāmatas, kurās lielākoties bija aprakstīti dažādi Rietumeiropā populāri ēdieni.¹⁰⁷ Linda Dumpe uzsver arī to, ka latviešu zemnieku svētku kulinārijas spilgta iezīme bija seno ēdienu gatavošanas tradīciju ilglaicīga noturība, jo tie apvīti ar pagātnē veidotiem priekšstatiem par noteiktu produktu un gatavošanas veidu labvēlīgu ietekmi uz to ēdājiem un viņu dzīves vai gada jauno posmu.¹⁰⁸

Astra Spalvēna, kas pēta ēdienu kā kultūras sastāvdaļu, uzskata, ka „*ēdiens ir būtisks sociālās identitātes komponents, tas sniedz informāciju par sabiedrības uzbūvi un tajā dominējošiem uzskatiem*”¹⁰⁹. Šim apgalvojumam atbilst arī svētku ēdiena izvēle, kas norāda gan uz uzskatiem un paradumiem, kas radušies senāk, gan arī uz jaunāku laiku uzslāņojumiem un izmaiņām. Rakstnieks Juris Zvirgzdiņš latviešu tradicionālo attieksmi pret ēdienu raksturojis tā: „*Latvieši mīl paēst. Mēs esam ziemeļnieki, zemnieku tauta, paaudzēm pieradusi pie smaga, fiziska darba, un vēl šodien nevaram atradināties no*

¹⁰³ Melne, Elga. Ikdienu un svētki kādā dzīvesstāstā no Vecsalacas. *Letonica*. Nr. 18., 2008. 179. – 185. lpp. 181. lpp.

¹⁰⁴ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 224. lpp.

¹⁰⁵ Bušmane, Brigita. Ēdieni un to nosaukumi Rucavā. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja: LiePA, 2007. 252. lpp.

¹⁰⁶ Dumpe, Linda. Uztura vesture Latvijā: Rietumeiropas kulinārijas ietekmes ceļi. *Latviešu tradicionālā virtuve*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2007. 61. – 73. lpp. 61. lpp.

¹⁰⁷ Turpat, 62. – 66. lpp.

¹⁰⁸ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 224. lpp.

¹⁰⁹ Spalvēna, Astra. *Ēdiena adaptāciju zīmju sistēmās kultūrkontekstuālā analīze*. Promocijas darba kopsavilkums mākslas zinātņu doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2015. 248. lpp

kalorijām pārbagāta ēdiena. Trekna cūkas miesa, taukos sutināti kāposti, krējummērces, putukrējuma tortes - lūk mūsu nacionālās identitātes simboli.”¹¹⁰

Aplūkojot, šajā darbā izmantoto avotu sniegto informāciju, iespējams izdalīt vairākus produktus, vai to grupas, kas izmantoti kulinārijā Jaunā gada svinībām. Tie ir:

- 1) cūkgaļa,
- 2) zivis,
- 3) zirņi, pupas,
- 4) kāposti,
- 5) graudaugu izstrādājumi,
- 6) alus.

Svētku ēdienu gatavošana bija atkarīga no dabas ritma un attiecīgajā gadalaikā pieejamajiem produktiem. Ziemas sākums bija cūku kaušanas laiks, kas ietekmējis to, ka Ziemassvētku galvenais cienasts bija **cūkas gaļa**.¹¹¹ Cūkas kā galvenais mājlopu veids Latvijas teritorijā tikušas audzētas jau pirms mūsu ēras, to nozīmi apliecina arī to loma senajā kultūrā.¹¹² 1841. gadā ceļotājs Johans Georgs Kols par latviešiem rakstījis: „Cūkas gaļa ir viņu lielākā delikatese; (..) Viņi paši dabiski to bauda tikai pa lieliem un augstākajiem gada svētkiem, pa Ziemassvētkiem, Lieldienām utt. Tāpēc ar patīkamām cūkas cepeša smaržām viņu dvēselē saistās patiesi svinīgas un priecīgas svētku domas.”¹¹³ Tas apstiprina to, ka latviešu zemnieku uzturs 19. gadsimtā bijis trūcīgs un gaļas baudīšana bijusi viens no elementiem, kas radījis svētku sajūtu. Cūkgaļa gatavota arī drīz vien pēc Ziemassvētkiem sekojošā Jaunā gada svinībās. Cūka indoeiropiešu, tostarp latviešu, uzskatos saistījies ar auglību un ražību, tāpēc Janīna Kursīte uzskata, ka ar cūkgaļas ēšanu tika veicināta auglība un ražība nākamajā gadā sev, saviem lopiem un laukiem.¹¹⁴ Parasti Jaunā gada mielastam izmantotas cūkas daļas, visbiežāk - galva. Pierakstītas tradīcijas, kuras vēsta, ka „*Veca gada vakarā ēd plāceni un vāra cūkas ausi*”¹¹⁵ un „*Vecā gada vakarā parasti vārīja cūkas purnu un kājas, tā saucamās ķūķes*”¹¹⁶. No cūkas galvas vārīts galerts – „*No cūkas gaļas vāra auksto gaļu.*”¹¹⁷ Jaunā gada svinībām gatavotas arī

¹¹⁰ Citēts pēc: Kursīte, Janīna. Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā. Rīga: Zinātne, 1999. 207. lpp.

¹¹¹ Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 224. lpp.

¹¹² Turpat, 156. lpp.

¹¹³ Dumpe, Linda. Uztura vesture Latvijā... 61. – 62. lpp.

¹¹⁴ Kursīte, Janīna. Mītiskais folklorā... 209. lpp.

¹¹⁵ LFK 179,1715

¹¹⁶ LFK 517,251

¹¹⁷ Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 250. lpp.

desas - „*Ziemassvētkos un jaunā gadā ēd putrainu desas*”¹¹⁸ Gatavojot galertu un desas, gaļa tiek sasmalcināta, kas, kā uzskata Janīna Kursīte, ir viena no auglības un ražības veicinošajām darbībām, jo, sākumā gaļa tiek sadalīta daudzos fragmentos, tādējādi simbolizējot zemes bojāeju, bet pēc tam pasaule tiek simboliski atjaunota, visu atkal saliekot vienā.¹¹⁹

Latvijas dabas apstākļos jau kopš seniem laikiem plaši pieejams uzturlīdzeklis bijušas **zivis**. Arheoloģiskās liecības pierāda, ka zivis Latvijas teritorijā zvejotas un patērētas jau kopš vismaz 3. gadu tūkstoša pirms mūsu ēras.¹²⁰ Arī Jaunajā gadā gatavotas zivis. To ēšana saistīta ar ticējumiem par pārticību nākamajā gadā. Vizuālās līdzības dēļ visbiežāk tas saistīts ar zivs zvīņām. Ticējumi paredz to, ka naudu var iegūt ēdot zivis, kā „*Jaunam gadam iestāvoties jāēd zivis, lai nākošā gadā būtu tikpat daudz naudas, kā zivīm zvīņas*.”¹²¹ Mēdz parādīties nosacījumi, ka zivis jāvāra vai jāēd ar visām zvīņām, piemēram, ticējumos „*Jaunā gadā jāēd zivis, kas vārītas ar visām zvīņām, tad būs daudz naudas*.”¹²² un „*Jaungada vakarā vajag apēst siļķi ar visām iekšām, zvīņām un žaunām, tad nākošā gadā naudas netrūks*.”¹²³ Zivis ne tikai jāēd, bet to zvīņas jāsavāc un jāglabā makā visu nākamo gadu, kā ticējumā „*Veca gada vakarā jātīra zivis un zvīņas vienmēr jānēsā naudas makā, tad visu gadu naudas netrūks*.”¹²⁴, vai arī, iesākoties jaunajam gadam, tās jāšaber kabatās, kā „*Jaunā gadā vajaga sabērt kabatās labi daudz zivju zvīņu, tad visu nākamo gadu būs daudz naudas*.”¹²⁵ Ar zivju palīdzību Jaunajā gadā iespējams arī zīlēt, piemēram, kas būs precinieks, kā ticējumā „*Veca gada vakarā meitai jāēd siļķe un jāiesāk no galvas ēst. Kurš vīrietis tad nu viņai pa sapņiem dos dzert, tas viņu apprecēs*.”¹²⁶

Pākšaugi ir Latvijas teritorijā jau kopš pirmā gadu tūkstoša pirms mūsu ēras audzēta kultūra. Vēl līdz pat 19. gadsimtam **zirņi un pupas** tika plaši izmantotas zemnieku uzturā ne vien to uzturvērtības, bet arī vienkāršā pagatavošanas veida dēļ. Par to seno izmantošanu liecina arī tas, ka gan zirņi, gan pupas tikuši izmantoti rituālu maltītēs bērēs, Ziemassvētkos un citos gadījumos.¹²⁷ Arī, gatavojot Jaunā gada svētku mielastu, izmantoti

¹¹⁸ LFK 17,990, 198

¹¹⁹ Kursīte, Janīna. *Mītiskais folklorā...* 208.lpp.

¹²⁰ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 183. lpp

¹²¹ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10682

¹²² Turpat, 10683

¹²³ Turpat, 10706

¹²⁴ Turpat, 10686

¹²⁵ Turpat, 10693

¹²⁶ Turpat, 11233

¹²⁷ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 75. lpp.

šie pākšaugi, visbiežāk - zirņi. Zirņus un pupas šajos svētkos pagatavoja dažādos veidos, piemēram, tos vārīja vienus pašus „Zirņus vārīja taukos vai tauku zupā. Sāls arī bija klāt. Ēda sausus.”¹²⁸ vai arī pievienoja citiem ēdieniem „Jaungadā ēd zīdeni ar cūkas galvu. Zīdene latviešu ēdiens, vārīts no grūbām, zirņiem, pupām, ar gaļu.”¹²⁹ Zirņu un pupu gatavošanai un ēšanai Jaunajā gadā piešķirta arī simboliska jēga un ar to saistīti dažādi ticējumi. Zirņu un pupu ēšana saistīta ar bagātības pievilināšanu nākamajā gadā, kā „Vecgada vakarā vajaga zirņus vai pupas vārīt, tad jaunā gadā daudz naudas būs.”¹³⁰ vai „Jaunā gadā jāēd zirņi: cik zirņu apēdīs, tik tūkstošu (arī simtu) naudas gadā iegūs.”¹³¹. Lai nākamajā gadā netrūktu naudas, zirņi, līdzīgi kā zivs zvīņas, jāliek arī makā „Ja jaungada naktī ieliks naudas makā trīs vārītus zirņus, tad naudas netrūks visu gadu.”¹³² Otra lielā ticējumu grupa, kas saistīta ar pākšaugu ēšanu Jaunajā gadā ir par zirņu saistību ar asarām. Zirņi jāēd gan lai apēstu visas vecā gada asaras un tās nepavadītu nākamajā gadā, kā „Vecā gada vakarā jāēd zirņi, lai būtu it kā noēstas visas pagājušā gada asaras.”¹³³, gan arī lai nākamajā gadā nebūtu jāraud, kā „Veca gada vakarā vajaga daudz zirņu ēst, lai nākamā gadā nebūtu jāraud.”¹³⁴ Tomēr ir arī ticējumi, kas norāda, ka, sagaidot Jauno gadu, zirņus nedrīkst vārīt, pretējā gadījumā nākamajā gadā būs jāraud, kā „Jaungada vakarā nedrīkst zirņus ēst, jo tad dabon visu gadu raudāt.”¹³⁵ Ir ticējumi, kuros parādās zirņu un pupu vārīšanas un ēšanas saistība ar mājlopu izdošanos nākamajā gadā, piemēram, „Jauna gada naktī vajaga pašiem ēst zirņus un arī zirgus barot ar zirņiem, tad būs visu gadu brangi zirgi.”¹³⁶ un „Jaunā gada vakarā jāvārij cūkas galva cūku pupu putrā, tad labi ar cūkām no rokas iet.”¹³⁷

Uzskatāms, ka **kāposti** Latvijas teritorijā izplatījušies no Dienvideiropas viduslaiku sākumā, drīz vien no dāržeņiem iegūstot lielāko nozīmi latviešu zemnieku uzturā. Par to izmantošanas senumu liecina arī kāpostu ēdienu lielā loma lielāko godu – kāzu un bērņu ieražās.¹³⁸ Kāpostu ēdieni tikuši gatavoti ne tikai šajos godos, bet arī Ziemassvētkos un tiem sekojošajās Jaunā gada svinībās. Kāposti parasti lietoti skābētā veidā, tos pēc tam vārot vai sautējot, šie gatavošanas veidi parādās tradīciju pierakstos: „Jaungadā jāēd skābi

¹²⁸ Turpat, 249. lpp.

¹²⁹ LFK 617,2053

¹³⁰ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10709

¹³¹ Turpat, 10710

¹³² Turpat, 10712

¹³³ Turpat, 10721

¹³⁴ Turpat, 10720

¹³⁵ Turpat, 10724

¹³⁶ Turpat, 10731

¹³⁷ LFK 809,714

¹³⁸ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 75. lpp.

*kāposti ar cūku šķiņķi.*¹³⁹ un „(..) *Sautēja kāpostus, vārīja mīcītus kartupeļus.*”¹⁴⁰ Skābētu kāpostu ēšanai Jaunajā gadā tiek piedēvēta arī simboliska nozīme, kā ticējumā „*Veca gada vakarā jāēd skābi kāposti, lai skābums, kas radies pagājušā gadā, tiktu apēsts; jaunā gadā turpretim nedrīkst ēst skābus kāpostus, jo tad visa dzīve nākamā gadā būs skāba.*”¹⁴¹

Pirmie Latvijas teritorijā audzētie **graudaugi** bijuši mieži, kas pazīstami, jau kopš otrā gadu tūkstoša pirms mūsu ēras. Arī rudzi Latvijas teritorijā bijuši zināmi aptuveni tajā pašā laikā, tomēr savu popularitāti tie sasnieguši tikai mūsu ēras pirmā gadu tūkstoša beigās. Lai gan kviešus pazina jau no pirmā gadu tūkstoša pirms mūsu ēras, tos līdz viduslaikiem sēja nedaudz un savu popularitāti tie sasnieguši tikai 19. gadsimtā.¹⁴² Graudaugi ir produktu grupa, bez kuras nav bijusi iedomājama neviena zemnieku ēdienreize. Iespējams, pateicoties ne tikai to lielajai audzēšanas popularitātei, bet arī savai auglības veicināšanas simboliskajai nozīmei¹⁴³, tie plaši izmantoti arī dažādu latviešu godu un gadskārtu svinību ēdienu gatavošanā. Graudaugu ēdieni ir produktu grupa, kas plaši aprakstīta dažādos Jaunā gada ticējumos un tradīciju aprakstos. Ir minētas dažādas no graudaugiem vārītas putas, ko ēd kopā ar cūkgaļu, piemēram, „*Jauna gada vakarai jāvārīj grusta mieža putra ar galvas pusi.*”¹⁴⁴ vai „*Jaungadā ēd zīdeni ar cūku galvu.*”¹⁴⁵ Šajos ēdienos iezīmējas senāko graudaugu – miežu gatavošanas tradīcijas, jo arī zīdenis jeb grūdenis vai ķūķis tika gatavots no sagrūstiem miežu graudiem.¹⁴⁶ Raksturīgi Jaunā gada tradīcijām, ar ēdienu iespējams veikt arī dažādas darbības, lai noskaidrotu, kas gaidāms nākotnē. Ticējumos vairākkārt minēta *mēmās putas* jeb *biezputras* vārīšana. Ar šīs putas palīdzību iespējams uzzināt, kas būs nākotnes precinieks. Lai to izdarītu, nerunājot tiek vārīta sāļa putra, tā tiek apēsta pirms miega, tad sapnī parādoties topošais vīrs vai sieva, kā „*Kad mēmo putru saēdas un nedzer vakarā, kurš nakti dod dzert, tas nākamais vai nākamā.*”¹⁴⁷ Ir arī ticējuma varianti, kas *mēmās putas* vārīšanu saista ar kādas vēlēšanās vai domas piepildīšanos nākamajā gadā, piemēram, „*Jauna gada vakarā trim meitām kaut kas savā starpā jānorunā un tad jāvārā mēmā biezputra, pie kam vārot*

¹³⁹ LFK 584,3705

¹⁴⁰ Citēts pēc: Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 250. lpp.

¹⁴¹ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10681

¹⁴² Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 20. lpp.

¹⁴³ Turpat, 224. lpp.

¹⁴⁴ LFK 568,1564

¹⁴⁵ LFK 617,2053

¹⁴⁶ Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni...* 224. lpp.

¹⁴⁷ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 11246

nedrīkst runāt neviena vārda. Viena met sāli, otra putraimus un trešā lej ūdeni. Ja kāda no viņām ēdot ierunāsies, tad norunātās domas neizpildīsies.”¹⁴⁸

Līdzīgi kā mēmo putru var cept arī *mēmos raušus* vai *pankūkas*. Tos cepot jāizpilda īpaši nosacījumi, piemēram, „*Meitas jaungada vakarā, kad pīrāgi jau izcepti, cep mazu plācenīti, no viena peņģerota miltu, viena peņģerota ūdens un viena peņģerota sāls. Šo plācenīti cep aizkurā, krāsns kreisā pusē, un vakarā gulēt ejot. Tad sapnī varot redzēt savu nākamo precinieku.*”¹⁴⁹ vai „*Jaungada vakarā sapulcējas vairākas jaunavas un cep mēmos penkokus. Viss, kas cepšanai vajadzīgs, jāzog. Penkoki jācep, cik tik sāļus var. Viss tai jādara bez runāšanas. Kad labi saēdas, tad tūlīt jāliekas gulēt. Kas pa sapņiem nāks dot dzert, tas būs vīrs.*”¹⁵⁰ Parādās arī ticējums, kurš visticamāk atvasināts no mēmo raušu tradīcijas - „*Kad jaungada vakaru izcep raušus un ēdot runā, tad paliek mēms.*”¹⁵¹

Tradīciju aprakstos bieži minēta raušu, pīrāgu un citu kviešu miltu izstrādājumu gatavošana, piemēram, „*Cep baltmaizi, speķkūciņas, dažādus pīrādziņus.*”¹⁵² „*Ēdieni bija: (..) pīrāgi, tie bija lieli. Plāceņi, apaļi ar saldu biezpiena virsu.*”¹⁵³ Interesanta Jaunā gada tradīcija ir arī taukos vārītu rauga mīklas bumbuļu vai citas formas izstrādājumu gatavošana, kā „*Bez visiem pīrāgiem un aukstām gaļām Jaungada rītā mana māte gatavoja kaut ko sevišķu – laimes kūkas. Tās bija dažāds formas, vārītas taukos vai sviestā. Sviestā vārītās bija sevišķi garšīgas. Laimes kūkas taisīja no bīdeļmiltiem ar raugu un pienu, olām, cukuru, mazliet sāls. Uzrūgušu mīklu laida ar ēdamkaroti vārošos taukos.*”¹⁵⁴. Tajos varēja ielikt arī dažādus pārsteigumus ēdājiem, piemēram zīmītes ar laimes vēlējumiem, kā „*Tos (ūdens burbuļus) vārīja Jaungada rītā govīs taukos no labas saldās rauga mīklas. Vidus tiem bija tukšs, malas brūnas apcepušās, garšīgas. Dažiem vidū ielika zīmītes ar laimes vēlējumiem.*”¹⁵⁵

Arī paši graudi ne tikai izmantoti kulinārijai, bet tie noderējuši arī nākotnes zīlēšanai, piemēram, „*Jauna gada vakarā jaunieši nober sev katrs miežu čupiņu priekšā, tad ienes gaili. Pie kuras čupiņas gailis iet pirmais knābt, tas ātrāk precējas.*”¹⁵⁶ vai „*Veca*

¹⁴⁸ Turpat, 11240

¹⁴⁹ Turpat, 11242

¹⁵⁰ Turpat, 11254

¹⁵¹ Turpat, 10740

¹⁵² Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 250.lpp.

¹⁵³ Citēts pēc: Turpat, 249.lpp.

¹⁵⁴ Citēts pēc: Turpat, 250.lpp

¹⁵⁵ Citēts pēc: Turpat, 250. lpp.

¹⁵⁶ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 11086

*gada vakarā ienes gaili istabā un nober katrs savu čupiņu miežu; kura čupiņu gailis pirmo sāks knābt, tam jāmirst.*¹⁵⁷

No graudiem Jaunā gada svinībām tika darīts arī **alus**. Alus dzeršanai latviešu zemnieku svētkos bijusi liela nozīme, pat lielākie godi sarunvalodā tika dēvēti par dzirēm, kas atvasināts no vārda „dzert”.¹⁵⁸ Alus darīšana un dzeršana parādās vairākos Jaunā gada tradīciju aprakstos, piemēram, „*Jaunu gadu parasti sagaida visi ļaudis ar ļoti lielu prieku. Tam nolūkam tiek brūvēts alus, ar ko varētu kā pienākās jautri sagaidīt jauno gadu. Kad jauns gads ir saņemts, izdzer katrs uz veselības alu un iet pie miera.*”¹⁵⁹ „*Jauno gadu sagaidot parasti tika brūvēts alus.*”¹⁶⁰ un „*Kā pienāca vecgada vakars, mēs visi salasījāmies saimes istabā. Vecie nosēdās vienā galda galā, dzēra alu un spēlēja kārtis.*”¹⁶¹

Jaunā gada mielastā nozīme ir arī ēdienu daudzumam, kas tiek pasniegts. Šeit redzama saistība ar tām Jaunā gada tradīcijām un ticējumiem, kas paredz to, ka, kā gadu iesāks, tā arī pavadīs. Galdam jābūt bagātīgi klātam, kā „*Lai jauno gadu sagaidītu bagātu, tad Vecgada vakarā galdā liek daudz ēdienu*”¹⁶² un „*Jauna gada naktī jāliek uz galda visādi ēdieni, lai nākošā gadā nekā netrūktu.*”¹⁶³ Nozīme ir arī ēdienu skaitam. Tiem parasti jābūt deviņiem vai divpadsmit. Skaitlis divpadsmit saistāms ar mēnešu skaitu gadā, kā „*(.) ēd 12 reiz, jo gadā 12 mēneši.*”¹⁶⁴ Ir ticējumi, kuri vēsta, ka nevis svētku galdā jābūt noteiktam ēdienu skaitam, bet gan jāēd deviņas vai divpadsmit reizes, un tas arī tiek saistīts ar labklājības veicināšanu nākamajā gadā, kā „*Jaunu gadu gaidot vajaga 9 reizes ēst vakariņas, jo tad nākošais gads bagāts.*”¹⁶⁵ vai „*Veca gada vakarā vajaga divpadsmit reiz ēst, lai jaunā gadā būtu arvien bagātīgs galds.*”¹⁶⁶ Arī jaunu, vēl nebaudītu ēdienu ēšana saistīta ar īpašu ticējumu – „*Ja Jaungada dienā kaut ko ēd pirmo reizi un kaut ko vēlas, tad šī vēlēšanās arī piepildās.*”¹⁶⁷

Jaunajā gadā ar ēdiena palīdzību iespējams ne tikai noskaidrot, nākotnes precību izredzes, bet arī to, kuram no saimes nākamajā gadā vai arī pirmajam no sanākušajiem būs jāmirst. To iespējams izzīlēt, piemēram, ar sāls graudiņa palīdzību, kā „*Jauna gada vakarā*

¹⁵⁷ Turpat, 11082

¹⁵⁸ Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 206. lpp.

¹⁵⁹ LFK 508,3067

¹⁶⁰ Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 250. lpp.

¹⁶¹ LFK 454,197

¹⁶² Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 250. lpp.

¹⁶³ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10699

¹⁶⁴ LFK 32,254

¹⁶⁵ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10701

¹⁶⁶ <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> 10702

¹⁶⁷ Turpat, 10770

*jāņem tik daudz sāls graudiņu, cik mājā cilvēku, katra cilvēka vārdā jāuzliek viens graudiņš sāls un papīrs jānoliek sausā vietā. Kura cilvēka sāls graudiņš nu rītā izrādīsies izkūsis, tas tai gadā mirs.*¹⁶⁸ Tāpat to, kuram nākamajā gadā jāmirst, iespējams ieraudzīt, kamēr notiek svētku mielasts, kā „*Ja veca gada vakarā, kad citi ēd vakariņas, viens nezinot iziet laukā un skatās pa logu, tad kuram no ēdājiem nevar galvu redzēt, tas jaunā gadā mirs.*”¹⁶⁹

Interesants Jaunā gada ticējums ir par ūdens pārvēršanos vīnā. Parasti tas notiek pusnaktī un tikai uz īsu brīdi, „*No vecā uz jauno gadu pārejas momentā akā esot vīns.*”¹⁷⁰ Ticējumi paredz arī brīdinājumus par to, ka var adgadīties kas ļauns, ja grib šo vīnu iegūt, piemēram, „*Jaungada naktī pulksten divpadsmitos no akas smelts ūdens paliekot par vīnu. Ja smēlēju pārsteidz pulkstens sitot divpadsmit, tad viņš iekrītot akā un noslīkstot.*”¹⁷¹

Arī Jaunā gada kulinārās tradīcijas, kas iekļaujas kopējā šo svētku atzīmēšanas tradīciju lokā, ir lielā mērā pārņemtās no Ziemassvētku svinībām. Ticējumos un tradīciju aprakstos iespējams saskatīt ļoti daudz kopīgu ēdienu un to gatavošanai izmantoto produktu, piemēram, „*Ziemassvētkos galvenais bija sautēti skābie kāposti ar gaļu. (..) Cēpa krāsni pēc pīrāgiem. No gaļas vēl taisīja galertu, galvas sieru. No rupjiemkviešu miltiem cēpa pīrāgus, tādus palielus. Iekšā lika gaļu ar biezpienu un ķimenēm.*”¹⁷² un „*Kad nāca Ziemassvētki, bija lieli prieki. (..) Bija dažādi gaļas ēdieni – gan silti, gan auksti, parasti tad slaktēja cūku. Sausos zirņus vārīja. Zirņu tempolus (pītes) taisīja. Gaļu sagrieza mazos skrimslīšos, sacepa ar sīpoliem un sagrūda ar novārītiem zirņiem un grauzdētām kaņepēm. (..) Vārīja sausas pupas. Alu taisīja no miežiem. Cēpa baltmaizi un saldskābmaizi.*”¹⁷³ Tomēr ir arī tādi ēdieni, kas parādās Ziemassvētku aprakstos, bet Jaunā gada – nē, piemēram, piparkūkas.¹⁷⁴

Jaunā gada kulinārās tradīcijas iekļaujas kopējā tradīciju lokā, tāpēc daļēji iepriekšējā nodaļā izdalītās Jaunā gada tradīciju iezīmes attiecināmas arī uz ēdienu izvēli un gatavošanu, mielastu.

Izdalīti vairāki produkti un produktu grupas, kas visbiežāk izmantotas, gatavojot Jaunā gada svinību svētku mielastu:

¹⁶⁸ Turpat, 11309

¹⁶⁹ Turpat, 11324

¹⁷⁰ Turpat, 11442

¹⁷¹ Turpat, 11438

¹⁷² Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 246. lpp.

¹⁷³ Citēts pēc: Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 247. lpp.

¹⁷⁴ Dumpe, Linda. Latviešu tautas ēdieni... 246. – 250. lpp.

- 1) cūkgaļa – agrāk ziema bijusi cūku kaušanas laiks, finansiālu apstākļu dēļ gaļa ilglaicīgi netikusi lietota ikdienā, tā uzskatīta par svētku ēdienu;
- 2) zivis – lielākoties saistītas ar ticējumiem par to ēšanu un zvīņu saglabāšanu, lai nākamajā gadā netrūktu naudas;
- 3) zirņi un pupas – to vārīšana un ēšana saistīta gan ar bagātības pievilināšanu nākamajā gadā, gan arī ar to, lai nebūtu jāraud, tas ir, tādējādi tiek atvairītas nelaimes;
- 4) kāposti – to gatavošana saistīta gan ar simbolisko nozīmi, gan arī skābēti kāposti tāpat kā cūkgaļa ir ziemas sezonai atbilstošs produkts;
- 5) graudaugi – plaši izmantoti, no tiem gan vārītas putras, gan cepti dažādi mīklas izstrādājumi, gan darīts alus. Ar graudu vai no tiem gatavoto ēdienu palīdzību iespējams zīlēt nākotni, piemēram, tiek vārīta *mēmā putra* vai ceptas *mēmās pankūkas* vai *rauši*.

Liela nozīme ir arī tam, ka Jaunā gada svinību galdam jābūt bagātīgi klātam, lai nākamajā gadā būtu pārticība. Parasti minēts, ka jābūt vismaz deviņiem vai divpadsmit ēdieniem.

3. KULINĀRĀS TRADĪCIJAS JAUNĀ GADA SVINĪBĀS NĪCAS NOVADĀ PĒC LAUKA PĒTĪJUMA MATERIĀLIEM

Šajā nodaļā apkopoti 2016. gadā Nīcas novadā veiktā lauka pētījuma rezultāti par Jaunā gada kulinārajām tradīcijām. Lauka pētījums veikts ar mērķi noskaidrot, kādas ir Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novada ģimenēs, īpaši pievērsties šo tradīciju pārmantošanai no paaudzes paaudzē, kā arī saistot tās ar teicēju personību, nodarbošanos, svētku svinēšanas veidu un attieksmi pret tiem. Informācija strukturēta un analizēta, izdarot secinājumus. Uzmanība pievērsta arī iepriekšējā nodaļā izdalīto tradīciju atspoguļojumam mūsdienu stāstījumos.

3.1. Lauka pētījumā iesaistīto teicēju raksturojums

Lauka pētījuma ietvaros intervētas desmit dažādu paaudžu teicējas no trīs Nīcas novada ģimenēm: Otaņķu-Prenclavu-Kupšu, Juškevicu un Rātu-Kleinu ģimenēm. Lai noskaidrotu, kādas ir Jaunā gada kulinārās tradīcijas šajās ģimenēs, izvēlēts intervēt tikai sievietes, jo Rietumu sabiedrībā, kurā neapšaubāmi iekļaujas arī Latvijas iedzīvotāji, tieši sievietes loma ģimenē neatraujami saistīta ar ēdiena gatavošanu.¹⁷⁵ Tas attiecināms arī uz svētku mielasta gatavošanu.

3.1.1. Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimene

Šī ģimene ir īpaša ar to, ka Nīcas novada Otaņķu pagasta „Otaņķu” mājās kopā dzīvo piecas paaudzes, tāpēc informāciju par Jaunā gada sagaidīšanu izdevies iegūt no četri dažādu paaudžu ģimenes sievietēm: Aivas Kupšes, viņas mammas Pārslas Kupšes, vecmammās Ilgas Prenclavas un vecvecmammās Maigas Otaņķes. Ģimene 2005. gadā ieguvusi „Lielo folkloras balvu” par dzimtas un vietējo tradīciju saglabāšanu un tālāk nodošanu.

Maiga Otaņķe dzimusi 1921. gadā un līdz 1941. gadam, kad apprecējusies, dzīvojusi tēva mājās, kas atrodas apmēram 8 kilometrus no šī brīža dzīvesvietas

¹⁷⁵ Spalvēna, Astra. Ēdiena adaptāciju zīmju sistēmās kultūrkontekstuālā analīze. 28. lpp.

„Otaņķiem”. Ieguvusi pamatskolas izglītību Nīcā un visu mūžu bijusi lauksaimniece, strādājusi gan kolhoza fermā, gan arī savā saimniecībā. Maiga agrāk dejojusi tautasdejas, viņai patīk rokdarbi, īpaši – adīšana. Meita atceras, ka kādreiz mamma cepusi ļoti skaistas kūkas un kādreiz, kad neesot bijušas ēdnīcas, tad vietējā kolhoza strādnieki vienmēr zinājuši, ka varot iebraukt pie Maigas pusdienās, jo viņa vienmēr rūpējusies, lai visiem būtu labi un visi būtu paēduši.

Maigas meita Ilga Prenclava dzimusi 1944. gadā. No 1966. gada līdz 1974. gadam dzīvojusi netālu esošajās „Prenclavu” mājās, tomēr pārējo mūža daļu pavadījusi dzimtajās mājās „Otaņķos”. Ieguvusi zootehniķa izglītību Kazdangā, kad atgriezās Otaņķu pagastā, strādāja savā profesijā, bet pēc tam 18 gadus bijusi pārdevēja vietējā veikalā. Ilgu laiku dziedājusi Otaņķu etnogrāfiskajā ansablī, to dara arī šobrīd. Spēlējusi amatierteātri. Kopš bērnības patikuši tikai lauka darbi, patīk darboties dārzā, bet kulinārija nepatīk.

Ilgas meita Pārsla Kupše dzimusi 1968. gadā, visu mūžu dzīvojusi „Otaņķu” mājās. Ieguvusi prečzines izglītību. Nodarbojas ar saimniecībā saražoto preču realizāciju. Šobrīd ir pašas izveidotā un attīstītā konditorejas ceha „Otaņķu gardumi” vadītāja, bet pirms sākusi savu biznesu strādājusi par pārdevēju. Pārslai visu mūžu patīcis darboties virtuvē, īpaši – gatavot konditorejas izstrādājumus. Septiņus gadus dejojusi tautasdejas. 2015. gadā Pārsla piedalījās LTV1 raidījumā „Īstās latvju saimnieces”.

Pārslas meita Aiva Kupše dzimusi 1996. gadā, tāpat kā mamma arī visu mūžu dzīvojusi „Otaņķos”. Liepājā ieguvusi ēdināšanas pakalpojumu speciālistes izglītību un šobrīd strādā par pavāri kafejnīcā Nīcā. Jāsaka, ka Aivas interesēs apvienojas visu trīs iepriekšējo paaudžu hobiji – viņai patīk rokdarbi, īpaši – adīšana, kā vecvecmammai, darboties dārzā kā vecmammai un kulinārija kā mammai.

3.1.2. Juškevicu ģimene

Līne Juškevica dzimusi 1937. gadā. Līdz 1991. gadam dzīvojusi Nīcas novada Otaņķu pagasta „Biržu” mājās. Pēc tam pārcēlusies uz dzīvokli Nīcas novada apdzīvotās vietas Rudes centrā. Ieguvusi četru klašu izglītību vietējā skolā. No 15 gadu vecuma līdz pat pensijai 55 gados strādājusi par slaucēju. Trīs gadus strādājusi arī vietējās ēdnīcas virtuvē. Agrāk spēlējusi amatierteātri un dejojusi tautiskās dejas. Kopš 52 gadu vecuma dzied Otaņķu etnogrāfiskajā ansablī. Kad bija jaunāka, cepusi kūkas, tagad „*vairs netīkot*”.

Līnes meita Vineta Juškevica dzimusi 1969. gadā. Līdz 2012. gadam dzīvojusi kopā ar mammu – sākumā „Biržos”, tad Rudē. Šobrīd jau četrus gadus dzīvo Otaņķu pagasta „Krūzēs”. Rīgā ieguvusi kultūras pasākumu organizatores izglītību, bet pēc tam izlēmusi studēt arī kultūras vadību Liepājas Universitātē, kuru pabeigusi 2008. gadā. 18 gadu vecumā sākusi strādāt par Otaņķu tautas nama vadītāju. Šobrīd strādā Otaņķu pagasta bibliotēkā. Jau kopš skolas laika darbojusies Otaņķu etnogrāfiskajā ansamblī. Patīk gatavot jeb „vārīt ēst”.

Vinetas meita Betija Juškevica dzimusi 1996. gadā. Līdz 16 gadu vecumam dzīvojusi kopā ar mammu un vecmammu. Šobrīd jau četrus gadus dzīvo atsevišķi Rīgā, kur mācās par vizuālā tēla stilisti. Patīk zīmēt un gleznot. Brīvajā laikā spēlē teātri.

3.1.3. Rātu-Kleinu ģimene

Anna Rāte dzimusi 1947. gadā. Piecus gadus dzīvojusi Nīcas novada Kalnišķos, tomēr visu pārējo mūža daļu pavadījusi dzimtajās mājās Nīcas novada Bernātu „Jumiķos”. Šobrīd tur dzīvo kopā ar jaunāko meitu. Ieguvusi pamatskolas izglītību vietējā skolā. Visu mūžu strādājusi savā saimniecībā vai kolhozā. Annas lielākā aizraušanās ir dārzkopība.

Annas vecākā meita Rasma Kleina dzimusi 1966. gadā. Līdz 18 gadu vecumam dzīvojusi „Jumiķu” mājās, pēc tam pārcēlusies uz dzīvokli Rucavas centrā. Kopš 1994. gada dzīvo privātmājā Rucavas lauku teritorijā. Ieguvusi veterinārārstes izglītību, pēc tam dažus gadus strādājusi savā profesijā, bet pēc bērnu piedzimšanas visu mūžu bijusi lauksaimniece. Patīk rokdarbi, īpaši – adīšana. Jaunībā dejojusi tautiskās dejas.

Rasmas meita Eva Kleina dzimusi 1987. gadā. Līdz 15 gadu vecumam dzīvojusi ar vecākiem Rucavā. Tad pārcēlusies uz Bernātiem pie vecmammām. Kopš 23 gadu vecuma dzīvo Liepājā. Līdz devītajai klasei mācījies Rucavā, tad Liepājā pabeigusi vidusskolu un ieguvusi bakalaura un maģistra grādu matemātikā. Šobrīd strādā par biroja administratori. Skolas laikā strādājusi viesu namā Bernātos, kur gan tīrījusi istabiņas, gan apkalpojusi banketus, gan arī palīdzējusi virtuvē. Pēc bakalaura grāda iegūšanas neilgu laiku strādājusi par matemātikas skolotāju. Evas galvenā aizraušanās ir sports, tomēr brīvajā laikā viņai patīk arī adīt un darboties virtuvē. Viņai patīk izmēģināt jaunas receptes, īpaši – kūku un keksiņu.

Lauka pētījumam izvēlētās ģimenes un to pārstāves ir savā starpā ļoti atšķirīgas. Atšķirās, gan to dzīves apstākļi, gan nodarbošanās un intereses. Otaņķu-Prenclavu-Kupšu

ģimene ir īpaša ar to, ka visas četras teicējas dzīvo kopā. Šī ģimene lepojas ar to, ka cenšas uzturēt un saglabāt gan dzimtas, gan arī Nīcas novada vietējās tradīcijas. Juškevicu ģimenes pārstāves ilglaicīgi dzīvojušas kopā. Apmēram pirms četriem gadiem notikušas izmaiņas: Līnes meita pārvākusies uz māju, kas atrodas netālu no tās, kurā dzīvo mamma, bet mazmeita – uz Rīgu. Arī šī ģimene, īpaši – divas vecākās paaudzes, aktīvi interesējas par tradicionālo kultūru un folkloru. Visas Rātu-Kleinu ģimenes teicējas nav ilglaicīgi dzīvojušas Nīcas novadā. Rasma un Eva tur kopā ar Annu ir pavadījušas kādu savu dzīves periodu, bet šobrīd dzīvo Rucavā vai Liepājā. Teicējas izvēlētas, lai akcentētu to, kā tradīcijas no vecākās paaudzes tiek pārmantotas un pēc tam, atrodoties citā vidē, tās mainās vai saglabājas. Rātu-Kleinu ģimenes teicējas atzīst, ka tradīciju ievērošanai ikdienā nepievērš lielu nozīmi. Visās ģimenēs ir teicējas, kuru interešu lokā ietilpst kulinārija vai kādi rokdarbi.

3.2. Jaunā gada tradīcijas lauka pētījumā iesaistīto teicēju ģimenēs

Šī apakšnodaļa veltīta tam, lai aplūkotu, kādas ir Jaunā gada tradīcijas katrā no lauka pētījumā iesaistītajām ģimenēm. Tiek noskaidrots, kā teicējas sagaidījušas 2016. gadu, un arī tas, kā šie svētki ģimenēs tikuši svinēti agrāk. Kulinārās tradīcijas, kas iekļaujas kopējā tradīciju lokā, nav aplūkotas, jo tās īpaši izdalītas nākamajā nodaļā.

3.2.1. Jaunā gada tradīcijas Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenē

2016. gadu ģimene sagaidījusi savā dzīvesvietā „Otaņķos”. Svinībās piedalījušies tikai tuvākie ģimenes locekļi. Pusnakts sagaidīta kopā, bet pēc tam Aiva devusies uz balli Otaņķos, kur svinības turpinājusi ar draugiem.

Maiga atceras, ka kādreiz, pirms apprecējusies un atnākusi uz „Otaņķu” mājām, Jauno gadu nav svinējusi. Ilga, Pārsla un Aiva apgalvo, ka šie svētki svinēti jau kopš bērnības, visu mūžu.

Atceroties, kā Jaunais gads svinēts agrāk, Maiga stāsta, ka apmēram no 1960. gadiem parasti ar „groziņu” gājusi līdzī vīram, kurš bija muzikants, uz ballēm. Balles esot notikušas līdz rītam, bet muzikanti vienmēr „*lustējuši vēl ilgāk*”. Arī Maigas meita Ilga atceras, ka jau no 16 gadu vecuma apmeklējusi Jaunā gada balles. Aiva, kura šobrīd Jauno gadu izvēlas svinēt vairāk ar draugiem nekā ģimeni, stāsta, ka tad, kad vēl bijusi maza, šad un tad visa ģimene kopā devusies uz ballēm.

Tomēr spilgtāk nekā Jaunā gada sagaidīšanu Otaņķu ballēs, ģimene atceras svinības pašu mājās. Kā stāsta Ilga, kādreiz, kad apkārtējās mājas vēl esot bijušas pilnas ar cilvēkiem, Jaunajā gadā „Otaņķos” esot bijuši daudz svinētāji. Bijis ierasts, ka svētkos visi gājuši viens pie otra, pat tad, ja nav bijuši aicināti. Arī Ilgas mazmeita Aiva atceras, ka kādreiz Jaunā gada svinībās esot sanākuši un sabraukuši ciemiņi, māja bijusi pilna ar cilvēkiem.

Ģimenē tikušas ievērotas vairākas Jaunā gada tradīcijas. Pārsla stāsta, ka apmēram 10 – 12 gadu vecumā esot sākts Jaunajā gadā vienmēr trīs reizes skriet ap māju, lai nākamajā gadā nesāpētu zobi. Tā ir tradīcija, kuru ģimene vienmēr centusies ievērot, to atzīst arī Pārslas mamma Ilga un meita Aiva. Tradīcijas ievērošana ģimenei bijusi tik nozīmīga, ka to centusies ievērot arī tad, kad tās izpildei apstākļi nav bijuši tik piemēroti kā viņu mājās „Otaņķos”, piemēram, reiz, kad Jaunais gads sagaidīs Liepājā, nācies skriet ap veselu kvartālu, jo apskriet apkārt tikai mājai nav bijis iespējams. Tiek lietotas arī laimes. Kā stāsta Ilga, kura ir galvenā izlietā tulkotāja, tās parasti lej no svina, alvas vai, ja nav, tad parafīna. Vaicājot, no kurienes ģimenē ienākušas īpašās Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas, kā dažāda veida zīlēšanas, skriešana ap māju, Ilga atbild, ka parasti kaut kur tas tiek noskatīts, reizēm kaut kas tiek piedomāts klāt vai arī paši izdomā. Pārsla stāsta, ka daudz kas esot noskatīts pēc Rūdolfā Blaumaņa stāsta „Kā vecais Zemītis pašu nelabo redzējis” 1976. gadā veidotajā televīzijas iestudējumā.

Jautājot, kā laika gaitā mainījusies Jaunā gada sagaidīšana un kas to ietekmējis, Ilga stāsta, ka liela nozīme bijusi 1990. gadiem, kad likvidēti kolhozi. Tad cilvēki sākuši vairāk svinēt atsevišķi savās mājās. Pārsla uzskata, ka liela nozīme bijusi 2000. gada sagaidīšana jeb *Millenium*. Viņa atceras, ka līdz tam Jaunais gads svinēts mazākā lokā, parasti ģimenes un tuvāko draugu, bet pēc tam sākusies publiskā Jaunā gada sagaidīšana ar masveidīgu cilvēku pulcēšanos, sagaidot pusnakti. Pārsla stāsta, ka viņu ģimenē īpaši pēdējos divos gados vērojamas izmaiņas Jaunā gada sagaidīšanas svinību norisē, sākot ienākt jaunās tradīcijas. Aiva kā jaunumu min sevis organizēto Jaunā gada loteriju.

3.2.2. Jaunā gada tradīcijas Juškevicu ģimenē

2016. gadu Līne un Vineta sagaidīja Vinetas mājās „Krūzēs”. Ciemos brauca paši tuvākie radi, kopā bijuši apmēram 20 svinētāji. Betija Jauno gadu sagaidīja Rīgā kopā ar draugiem īrētā pirtī.

Vineta stāsta, ka pati vairāk atzīst saulgriežu svētkus jeb „*saules griežus*”, īpaši – „īstajos” datumos, ne Ziemassvētki 24. decembrī, ne Jaunais gads viņai neesot īpaši nozīmīgi. Vineta arī uzskata, ka ticējumi un paražas nav paredzēti un nedarbojas šajās dienās, bet gan saulgriežos – 21. decembrī. Pagājušā gada nogalē bija kopā ar meitu, divatā tika lietas arī laimes.

Līne atceras, ka visu mūžu ticis gaidīts Jaunais gads. Par kara laiku gan nezin, tomēr šķiet, ka tas nav bijis izņēmums. Ar Jaunā gada svinēšanu bērībā Līnei pirmkārt saistās eglīte. Tā parasti tikusi nesta mājās uz Ziemassvētkiem un turēta līdz pat Zvaigznes dienai 6. janvārī. To apstiprina arī Vineta, kura stāsta, ka bērībā vienmēr Jaunajā gadā mājās bijusi eglīte, kura tikusi pušķota jau agrāk, ap Ziemassvētku laiku, tomēr bērniem neesot stāstīts par Ziemassvētkiem. Līnei bērībā vissvarīgākās parasti likušās konfektes, kuras mamma bija nopirkusi un pārnesusi bērniem, lai iekārtu eglītē. Tās paši esot tinuši skaistos kreppapīros.

Citas tradīcijas Līne no bērības neatceras, vecāki neesot aizrāvušies ar nākotnes zīlēšanu. Betija stāsta, ka jau kopš bērības vienmēr Jaunajā gadā ar mammu un vecmammu tikusi zīlēta nākotne. Vineta atceras, ka jaunībā kopā ar draudzenēm, kad pēc „*Maskavas laika*” televīzijā „*Kremļa kuranti*” situši 12, rakstījušas uz lapiņas trīs vēlēšanās un tās sadedzinājušas.

Pēdējos gados Betija Jauno gadu sagaida ar draugiem atsevišķi no ģimenes. Viņai kā vissvarīgāko, bez kā nevar iedomāties šos svētkus, min kopīgo gatavošanos. Vienmēr visi esot kopīgi rosījušies pa virtuvi, rīkojuši atrakcijas, domājuši spēles. Tāpat viņai svarīga ir kopīga pusnakts sagaidīšana un laimes vēlēšana.

Vineta stāsta, ka Jaunā gada svinībās ģimenē tiekot spēlētas dažādas spēles, piemēram, mēmais šovs, Alias un citas. Kā nozīmīgu tradīciju ģimene min arī Jaunā gada uguņošanu, tā Rudē esot ļoti skaista. Agrāk Vineta reizēm gājusi arī uz Jaunā gada ballēm, tomēr viņa atzīst, ka „*jo nāk vecāks, jo vairāk gribās mieru un negribās lielos svētkus.*” Tam piekrīt arī Līne.

3.2.3. Jaunā gada tradīcijas Rātu-Kleinu ģimenē

2016. gadu ģimene sagaidījusi atsevišķi. Anna ar jaunāko meitu mājās divatā skatījušās Jaunā gada koncertu, pusnaktī izgājušas sētā, lai paskatītos, kā apkārtējās mājās tiek šautas raķetes. Rasma arī svinējusi mājās šaurā lokā – ar vīru, dēlu un draudzeni. Eva

svinības sākusi Grobiņā pie radiem, kur bijusi „mierīga pasēdēšana ar spēlēm”, tad pusnakti devusies sagaidīt uz Liepāju, kur svētki turpināti ar draudzenēm.

Anna stāsta, ka bērnībā finansiālo apstākļu dēļ Jaunais gads nav īpaši svinēts, tikai pusnaktī viens otram vēlējuši laimes. Arī Rasma norāda, ka bērnībā neesot bijušas lielas Jaunā gada svinības, varbūt bijusi tikai eglīte. Eva stāsta, ka bērnībā Jaunais gads neesot īpaši svinēts, jo vecākiem esot bijis nākamajā rītā agri jāceļas, tāpēc ātri esot iets gulēt, pirms tam tikai drusku pasēžot visiem kopā. Jauno gadu „pa īstam” sākusi svinēt tad, kad sasniegusi pilngadību un sākusi studēt Liepājā.

Anna atceras, ka bērnībā lietas arī laimes, tomēr tagad tas vairs netiekot darīts. Arī Eva min laimes liešanu kā tradīciju, kuru cenšas ievērot Jaunā gada svinībās.

Eva stāsta, ka viņa Jauno gadu parasti sagaida ar draugiem, bet Ziemassvētkus ar ģimeni. Pašai svētkus nepatīk rīkot, tāpēc labprātāk brauc ciemos. Viņa uzskata, ka svarīgi Jauno gadu sagaidīt patīkamu cilvēku lokā, jo šķiet, ka tad tāds būs arī nākamais gads. Annai, Jauno gadu sagaidot, svarīgākais ir „būt kopā”. Lai gan jaunībā Rasma reizēm apmeklējusi kolhoza Jaunā gada balles, viņa tomēr atzīst, ka viņai nepatīk lielas svinības un „jo mazāk cilvēku, jo labāk”.

Visu trīs pētījumā iesaistīto ģimeņu Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas ir ļoti atšķirīgas, tas lielākoties saistāms ar teicēju dzīves apstākļiem, interesēm vai nodarbošanos. Secināts, ka lielākoties vecākās paaudzes Jauno gadu izvēlas sagaidīt ģimenes lokā, bet jaunākās – draugu.

Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenes teicējām Jaunā gada sagaidīšana lielākoties saistās ar ballēm vai arī plašām svinībām pašu mājās. Šīs ģimenes pārstāves vienmēr centušās ievērot īpašas tradīcijas, kas parasti kaut kur noskatītas un tad pieņemtas, kā neatņemama svinību sastāvdaļa. Lai gan Juškevicu ģimenes vidējās paaudzes pārstāve Vineta stāsta, ka Jaunajam gadam viņas uztverē nav tik liela nozīme, tomēr ģimenē tiek ik gadu tiek rīkotas svinības, kurās pulcējas plašs radu loks. Vineta vienmēr Jauno gadu sagaida kopā ar mammu, bet Vinetas meita Betija kopš dzīvo Rīgā kopīgajās svinībās vairs nepiedalās. Rātu-Kleinu ģimenes teicējām Jaunā gada sagaidīšana nesaistās ar lielām svinībām. Teicējas stāsta, ka netiek ievērotas īpašas tradīcijas, tomēr secināts, ka ģimenē ir ierastas tādas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas kā, piemēram, laimes vēlēšana un ugunošnas vērošana pusnaktī.

3.3. Jaunā gada kulinārās tradīcijas lauka pētījumā iesaistīto teicēju ģimenēs.

Paaudžu salīdzinājums

Šajā apakšnodaļā aplūkots, kādas ir Jaunā gada kulinārās tradīcijas lauka pētījumā iesaistīto teicēju ģimenēs. Tiek noskaidrots, kādi ēdieni teicējām asociējas ar Jaunā gada svinību mielastu, veidotas tabulas, lai uzskatāmāk parādītu kopīgo un atšķirīgo ģimenes ietvaros. Aplūkots, kādi ēdieni tikuši gatavoti 2016. gada sagaidīšanas svinībām un iepriekšējos gados, arī bērnībā, kā arī tas, vai pēc teicēju stāstītā, šo ēdienu izvēle saistīta ar kādu īpašu tradīciju vai sadzīves apstākļiem. Noskaidrots, vai nozīme tiek pievērsta tikai ēdienam, vai arī svētku galda noformējumam. Īpaša uzmanība pievērsta tam, kā dažādās paaudzēs kulinārās tradīcijas tiek pārmantotas, kā arī tam, kā šīs tradīcijas mainās vai zūd un kādi ir iemesli šīm izmaiņām.

3.3.1. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenē

Ģimene 2016. gadu sagaidīja kopā, tāpēc tika gatavots arī kopīgs svētku mielasts. Pārslai 31. decembris bija darba diena, kad viņa pārbrauca mājās, Aiva un Ilga visu jau bija pagatavojušas. Aiva stāsta, ka svētku galdā bijuši pīrāgi, pupas un zirņi, kāposti ar pašgatavotajām desām, cepetis. Ilga esot ierosinājusi pagatavot boli no dažādiem augļiem, kompota, vīna, degvīna un šampanieša.

Teicējas pastāstījušas par vairākiem ēdieniem, kas viņām saistās ar Jaunā gada sagaidīšanu. Tie apkopoti 1. tabulā „Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni” –

1. tabula. Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni

	Maiga	Ilga	Pārsla	Aiva
Cūkas šņukurs, pusgalva	x	x	x	
Mājas desa		x		x
Cepetis	x		x	
Zirņi		x	x	x
Pupas		x	x	x
Štovēti kāposti		x		x
Kartupeļi	x			
Pīrāgi, speķrauši	x	x	x	x
Plātsmaizes		x		
Piparkūkas			x	
Šampanietis			x	x

Cūkgaļa Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenē ir ļoti populāra, jo saimniecībā tiek audzētas cūkas. Maiga, Ilga un Pārsla stāsta, ka agrāk Jaunā gada svinībām vienmēr gatavota cūkas pusgalva. Pārsla stāsta, ka pēdējos gados tomēr tā vairs netiekot cepta, jo ļoti trekna, tāpēc parasti to neapēd. Ilga stāsta, ka senāk gatavots arī galerts, kas bijis ierasts viesību ēdiens. Jaunā gada svinībām tiek gatavotas arī desas, to apstiprina Ilga un Aiva. Maiga stāsta, ka agrāk Jaunā gada svinībām cepusi cepeti, tam apkārt uz plāts izkārtojusi apaļus kartupeļus. Arī Pārsla kā svētku ēdienu min cepeti. Aiva stāsta, ka pēdējos gados Jaunajā gadā cep dažāda veida gaļas ēdienus, kuru pagatavošanu iemācījusies darba vietā.

Pārsla stāsta, ka vienmēr vārīti zirņi. Reizēm tos ēd ar kūpinātas cūkgaļas mērci. Ar zirņiem varot arī zīlēt. Vāra arī pupas. Aiva piekrīt, ka pupām un zirņiem ir obligāti jābūt Jaunā gada mielastā. Ilga stāsta, ka Jaunajā gadā štovēti kāposti, jo to smarža radot svētku sajūtu. Arī Ilgas mazmeita min kāpostu štovēšanu kā neatņemamu svētku sastāvdaļu.

Visas ģimenes teicējas stāsta, ka Jaunā gada mielasta neatņemama sastāvdaļa ir pīrāgi un rauši, Ilga cepot arī plātsmaizes. Maiga esot ģimenē ieviesusi tradīciju, ka, gatavojot speķraušus, tajos kaut kas jāiecep. Pārsla tos sauc par speķraušiem „ar pārsteigumu”, tajos parasti iecep naudiņu, vēlējumu, gredzentiņu vai ko citu, kas norāda uz nākamajā gadā gaidāmo.

Maiga atceras, ka kopš atnākusi uz „Otaņķu” mājām, Jaunajā gadā vienmēr cepti „mēmraušī”. Tas parasti bijis jādara jauniem un neprecējušiem pāriem. Tika uzraudzēta pankūkām līdzīga mīkla, apaļas formas mīklas „pickas” lika eļļā un vārīja, to darot nedrīkst runāt. Arī Ilga piemin mēmraušu cepšanu, kā īpašu Jaunā gada atrakciju. Pārsla stāsta, ka „mēmraušī” jācep pēc pusnakts, cepēji nedrīkst runāt, bet pārējie cenšoties viņus dažādi izprovocēt, lai tie ko pateiktu. Aiva arī agrāk cepusi „mēmraušus”, tomēr pēdējos gados vairs nē, jo pēc pusnakts, kad ir šīs tradīcijas izpildes laiks, viņa parasti dodas uz balli.

Ilga stāsta, ka kādreiz Jaunajā gadā esot ceptas „spiras” – tās gatavoja no rudzu miltiem, kaltē maizes krāsni pēc tam, kad izcepta maize. Tas esot ziemas ēdiens. Pārsla stāsta, ka parasti tiek ceptas arī piparkūkas, mīklu taisa pati. Agrāk tās ceptas retāk, jo bijis grūti dabūt visas nepieciešamās sastāvdaļas.

Maiga un Ilga nemin šampanieti kā dzērienu, kas saistās ar Jaunā gada svinībām, tomēr Pārsla atzīst, ka tas bijis vienmēr. Aiva uzskata, ka šampanietis ir neatņemama Jaunā gada svinību sastāvdaļa. Pārsla stāsta, ka dzerts arī pašu darītais vīns. Ilga piebilst, ka reizēm Jaunajā gadā pēc ugunošanas dzerts arī karstvīns, lai sasildītos.

Saimniecībā ļoti daudz ko saražo paši, tās ir arī galvenās izejvielas svētku mielastam. Maiga atzīst, ka „kas mājās, to ēda.” Ilga stāsta, ka galdā no augļiem liekot arī pašu audzētos ābolus un bumbierus, ja tie vēl saglabājušies. Arī Pārsla stāsta, ka pārsvarā tiek lietota sava produkcija, pērkot augļus – mandarīnus.

Agrāk gatavots arī rosols, bet vairs nē, jo to neapēdot. Pārsla atceras, ka kādreiz cepta arī karpa, tās zvīņas saglabātas. Pēdējos gados zivi negatavo, jo, kad esot paēsti zirņi un pupas, tad neko vairs īsti negriboties. Pārsla atzīst, ka „*negribas arī ar asakām ņemties*”. Aiva atceras, ka bērnībā esot liktas zvīņas makā.

Par svētku galda noformēšanu bērnībā, Maiga stāsta, ka kara laikā un pēckara gados neko nevarēja dabūt. Jau kopš bērnības Ilga atceras, ka uz galda vienmēr bijis sāls, maize un uguns. Pārsla arī stāsta, ka tam jābūt obligāti un tas simbolizējot pārticību. Svecēs varot salikt arī tādā kā „*sveču ugunskurā*”. Ilgai patīk, ja Jaunajā gadā tiek uzklāts svētku galdauts, kā arī parasti tiek nopirkta īpaša salvetes ar svētku tematiku. Pārsla stāsta, ka sagaidot 2016. gadu, esot klāts Zimassvētku galdauts un izmantotas līdzīgas salvetes un meita esot rotājusi istabu ar virtenēm, virs galda bijis puzuris. Aivai šķiet, ka Jaunajā gadā jāklāj zaļš vai sarkans galdauts, jābūt svētku salvetēm, kā arī uz galda jādeg svecēm. Kad veikalos vēl nav bijis tik plašs piedāvājums, Jaunajā gadā vienmēr ticis klāts balts lina galdauts. Ilga svētkiem izvēlas īpašus traukus, ko neizmanto ikdienā. Parasti

trauku komplekts katram svinību dalībniekam ticis uzservēts, bet, pagājušā gada svinībās tradīcija mainīta – izvēlēts tāds kā „zviēdru galda” klājums. Arī Pārsla norāda, ka ģimenē tiekot izmantoti īpaši „svētku trauki”, kā arī tiek piedomāts, kādos traukos tiek servēts ēdiens, piemēram, zirņi un pupas tiek pasniegti māla bļodās, jo „*liekas, ka tā pietāv*”. Svētkos galds tiekot klāts tā, „*it kā nāktu ciemiņi*”, pat tad, ja tiek svinēts tikai pašu mājinieku lokā.

Ilga uzsver, ka Jaunajā gadā galdā jābūt vismaz deviņiem ēdieniem, kas „*iegājies kā likums*”, to parasti skaitot, bet vienmēr esot vairāk. Galdam ir jābūt bagātīgam, vienmēr viss tiek gatavots tā, lai nekas nepietrūktu, lai vēl paliktu pāri. To, kas palicis, ēdot vēl nākamajās dienās. Pārsla stāsta, ka esot jābūt deviņiem vai divpadsmit ēdieniem, bet parasti pagatavots vairāk.

3.3.2. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Juškevicu ģimenē

Vineta atzīst, ka pēdējos gados ar citiem Jaunā gada svinību viesiem cenšas iepriekš sarunāt, ko katrs gatavos. Šogad Līne un Vineta svētku mielastam gatavojušas cūkas pusgalvu, zirņus, štovētus kāpostus, karpu, tika cepti speķa pīrāgi un biezpiena rausis. Betija, kura Jauno gadu sagaidīja Rīgā ar draugiem stāsta, ka no ēdieniem veikalā pirkti tikai augļi, pārējo gatavojuši paši. Gatavoti vairāku veidu salāti, dažādu veidu gaļas, kas ēdamas aukstas. Pārsvārā izvēlēts „*uzkodu ēdiens*”, piemēram, lavašs, ķiploku maizītes. Gatavojot svētku mielastu, jaunieši neesot piedomājuši pie īpašām svētku tradīcijām.

Apkopojot Juškevicu ģimenes teicēju sniegto informāciju par ēdieniem, kas asociējas ar Jaunā gada svinībām, izveidota 2. tabula „Juškevicu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni” –

2. tabula. Juškevicu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni

	Līne	Vineta	Betija
Cūkas pusgalva	x	x	x
Karpa	x	x	x
Zirņi	x	x	x
Pupas	x	x	
Štovēti kāposti	x	x	x
Pīrāgi, speķrauši	x	x	
Piparkūkas		x	x
Salāti		x	
Mandarīni		x	x
Šampanietis		x	x

Aplūkojot izveidoto tabulu, iespējams secināt, ka ir vairāki ēdieni, kuri visām trīs ģimenes sievietēm saistās ar Jaunā gada sagaidīšanas svinībām. Līne stāsta, ka viņai visnozīmīgākais Jaunā gada ēdiens šķiet cūkas pusgalva. Arī Vineta stāsta par pusgalvas vārīšanu, kas vienmēr esot mammas uzdevums. Agrāk, kad paši audzējuši cūkas, pusgalva kūpināta mājās, bet tagad tā tiekot pirktā jau nokūpināta, tad vārīta. Reizēm klāt tiek piepirkti un vārīti arī cūkas cimbolīši, kas esot mazāk trekni. Līne stāsta, ka pusgalva vienmēr tiekot apēsta, nekas nepaliekot pāri. Arī Betija atzīst, ka vienmēr, kad Jaunais gads sagaidīts kopā ar ģimeni, tikusi vārīta cūkas pusgalva, viņai arī šķiet, ka agrāk ticis ievērots kāds ar šo ēdienu saistīts ticējums, bet to vairs neatceras.

Vineta stāsta, ka vienmēr Jaunā gada svinībām tiekot gatavota arī karpa, kas saistīta ar to, lai nākamajā gadā būtu nauda. Svinētājiem tiekot arī „*padalīta naudiņa*” jeb zvīņas. Arī Betija atzīst, ka mamma vienmēr gatavojusi zivi, lai būtu nauda. Līne atceras, ka arī viņas mamma Jaunajā gadā cepusi karpu.

Vienmēr tikuši vārīti zirņi un pupas. Tas tāpat kā cūkas pusgalvas vārīšana, ir Līnes uzdevums. Vineta stāsta, ka pēdējos gados pupas un zirņi tiekot vārīti pavisam maz, lai katram būtu daži, ko apēst, bet lai nekas nepaliktu uz nākamo gadu, lai nebūtu asaras. Arī Betija atceras, ka tad, kad svinējusi Jauno gadu ar ģimeni, vienmēr vārīti zirņi, lai nākamajā gadā nebūtu jāraud. Visas trīs teicējas arī štovētus kāpostus min kā Jaunā gada svētku mielasta sastāvdaļu, tomēr to gatavošanu nesaista ar kādu īpašu nozīmi.

Līne Jaunā gada svinības bērībā atceras ne tikai ar konfektēm, bet arī ar to, ka bērniem bijis liels prieks, jo mamma cepusi raušus. Vineta stāsta, ka katru gadu tiekot cepti rauši, jo „*vajag, lai pie sālā būtu kaut kas salds*”. Kā ēdienu, kas gatavots agrāk, bet tagad vairs nē, Līne min „spiras”, kuras gatavotas no rudzu miltiem, ar cukuru un daudz pipariem. Vislabāk „spiras” sanākušas maizes krāsni, tomēr tās varot cept arī cepeškrāsni.

Betijai Jaunā gada svinības saistās ar kopīgu darbošanos virtuvē. Viena no tradīcijām, kas saistās ar kopīgu ēdiena gatavošanu, ir piparkūku cepšana. Parasti Betija to darījusi kopā ar mammu un vecmammu, reizēm ar brālēniem un māsīcām vai draugiem. Vineta norāda, ka piparkūkas nekad nepērk gatavas, bet gan cep pašī, lai būtu svētku smarža.

Vineta stāsta, ka veikalā parasti tiek pirkti augļi. Viņai Jaunā gada svinības asociējas ar mandarīniem un to smaržu. Tas saistīts ar bērību, kad katram bērnam Jaunā gada saldumu paciņā esot bijis mandarīns. Arī Betija atzīst, ka mandarīniem ir jābūt Jaunā gada svinību mielastā.

Par šampanieti Vineta saka, ka, lai gan tas vairs nevienam negaršojot, tomēr pusnaktī tas ir obligāta svētku sastāvdaļa, viņa atzīst, ka „*ja jādzer, tad jādzer*”. Lai gan Līne saka, ka ar šampanieti viņai Jaunā gada svinības nesaistās, jo alkoholu nelieto, meita stāsta, ka mammai katru gadu tiekot pirkt bezalkoholiskais šampanietis „Mežezers”. Betija stāsta, ka jau kopš bērības Jaunajā gadā bijis obligāti jādzer šampanietis, toreiz gan bezalkoholiskais. Šampanieti Betija min kā pirmo, kas asociējas ar Jaunā gada sagaidīšanas mielastu. Tas, protams, tiekot dzerts arī tagad, kad svētki tiek svinēti draugu kompānijā.

Vineta, kura uzskata, ka Jaunā gada svinību galdam jābūt bagātīgi klātam un ir „*kārtīgi jāpaēd vakariņas, lai pēc tam varētu dauzīties*”, stāsta, ka svarīgi, lai būtu vismaz 12 ēdieni – katram mēnesim pa vienam. Betija neatceras, vai jābūt 12 vai 13 ēdieniem, tomēr stāsta, ka tad, kad svinējusi ar ģimeni, ēdienu skaits vienmēr bijis jāievēro. Līne stāsta, ka svētku galdā parasti liek arī pašu marinētos ķirbjus. Vineta stāsta, ka mamma Jaunajā gadā mēdzot izcept „zaķaušus”. Bez tradicionālajiem Jaunā gada ēdieniem parasti tiek gatavots vēl kas, lai svētku mielasts būtu bagātīgāks, Vineta reizēm izcept kotletes vai pagatavo kādus salātus, piemēram, rosolu, siļķi kažokā, krabju nūjiņu vai siera salātus. Agrāk Jaunā gada svinībām esot vārīti arī kartupeļi, tomēr tagad vairs nē. Reizēm tie tiek izvārīti ar visu mizu, tad sagriezti ripiņās un pagatavoti ar krējumu kā salāti. Betija atceras, ka tad, kad Jaunais gads svinēts kopā ar ģimeni, parasti svētku mielastam izvēlēti vieni un

tie paši ēdieni, tikai, ja ticis svinēts mazākā lokā, tad negatavoja tik daudz, piemēram, nevārīja visu cūkas pusgalvu, bet tikai kādu daļu, piemēram, šņukuru vai ausis.

Līne stāsta, ka uz galda vienmēr jābūt maizei un sālim. Tam piekrīt arī Vineta, kura norāda, ka tam tā jābūt, klājot jebkuru svinību galdu, jo tā esot mājas svētība. Vinetas meitai tas nav būtiski. Viņa stāsta, ka svētkos vienmēr tiekot klāts balts galdauts un uz galda jābūt vienai svecei. Vineta stāsta, ka pēdējos gados parasti tiek izvēlēts galdauts ar Ziemassvētku motīvu, bet tā pamatkrāsai jābūt baltai. Nozīme ir arī tam, ka tiek lietoti svētku trauki, ne tie, kas ikdienā. To atzīst gan Līne, gan Vineta. Vineta stāsta, ka agrāk katram svinību viesim tikusi uzklāta sava vietīņa pie galda, tomēr tagad praktisku iemeslu dēļ vairs nē. Galds esot par mazu. Betija stāsta, ka ģimenes svinībās uz galda nav vietas, lai kaut ko īpaši dekorētu, jo esot ļoti daudz ēdienu. Īpašas sveces, salvetes, galdautus viņa neatceras. Arī, sagaidot 2016. gadu, svētku galds neesot bijis īpaši noformēts, jo jauniešiem tas nav bijis būtiski.

3.3.3. Jaunā gada kulinārās tradīcijas Rātu-Kleinu ģimenē

Tā kā 2016. gadu ģimene sagaidījusi atsevišķi, katra no trīs paaudžu ģimenes sievietēm svētku mielastu gatavojusi savās mājās un, ko gatavot, izvēlējusies pielāgojoties tam, cik lielas un kādas būs svinības. Anna stāsta, ka šogad esot izcepti pīrādziņi, biezpiena plātsmaize, štovēti kāposti, vārīti kartupeļi, piecepta cūkgaļa. Rasma vārījusi kartupeļus, cepusi kotletes un karbonādes, tikuši štovēti kāposti, pagatavoti arī gaļas salāti, kā arī tikusi pasniegta pašcepta kūka. Eva Jauno gadu sagaidījusi svinībās, kur ticis norunāts, kas katram svinētājam jāpagatavo kopīgajam svētku galdam. Viņa pagatavojusi rīsu-krabju nūjiņu salātus, jo tas ir ātri, kā arī neesot nepieciešamas tik daudz sastāvdaļas kā, piemēram, rosolam. Eva cienastam izcepusi arī šokolādes keksiņus jeb mafinus. Viņa smejas, ka tā jau esot kļuvusi par zināma veida tradīciju, jo visi zina, ka „*Eva nāk ar mafiniem*”. Viņa tos izvēlas pagatavot gan tad, kad jāiet ciemos, gan arī tad, kad gaida ciemiņus pie sevis, jo tos iespējams ātri pagatavot, bet vienlaikus tie ir arī skaisti un garšīgi.

Apkopojot teicēju minētos ēdienus, kas asociējas ar Jaunā gada svinībām, izveidota 3. tabula „Rātu-Kleinu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni” –

3. tabula. – Rātu-Kleinu ģimenes teicēju minētie Jaunā gada ēdieni

	Anna	Rasma	Eva
Gaļa (dažādos veidos)	x	x	x
Karbonādes		x	x
Kotletes		x	
Štovēti kāposti	x	x	x
Vārīti kartupeļi	x	x	x
Pīrāgi, speķa rauši	x	x	x
Biezpiena plātsmaize	x		
Piparkūkas	x		x
Gaļas salāti		x	
Mandarīni	x		
Šampanietis	x	x	x

Tabulā redzams, ka ir vairāki ēdieni un dzērieni, kurus minējušas Rātu-Kleinu ģimenes teicējas. Jaunā gada sagaidīšana saistās ar gaļas gatavošanu. Parasti tā ir cūkgaļa, tomēr Anna stāsta, ka tam nav tik lielas nozīmes, jo varot gatavot arī vistas gaļu, tomēr liellopu parasti neizvēlas. Anna īpaši neizdala konkrētus gaļas ēdienus, turpretim Annas mazmeita izšķir cūkgaļas karbonādes, bet meita stāsta, ka tiekot gatavotas ne tikai karbonādes, bet arī kotletes. Eva uzsver, ka cūkas galva viņas ģimenē nekad nav tikusi gatavota. Anna tomēr atceras, ka vienu gadu tikusi vārīta cūkas pusgalva.

Anna, Rasma un Eva kā ar Jaunā gada svinībām saistītus ēdienus min arī vārītus kartupeļus un štovētus kāpostus. Eva uzsver, ka ar Jaunā gada svinībām saistās tieši „smagais ēdiens” – kartupeļi, karbonādes, štovēti kāposti. Eva šos ēdienus atceras jau kopš bērnības, tāpat arī viņas mamma Rasma atceras, ka bērnībā tie tikuši gatavoti Jaunajā gadā. Tie ir arī ēdieni, kurus Anna min kā tos, kuru gatavošanu svētkos uzņemas pati.

Tāpat Jaunā gada svinības visām trīs sievietēm asociējas ar šampanieša dzeršanu pusnaktī. Anna stāsta, ka tas esot parasti bijis, arī padomju gados, bet tad to nebijis tik vienkārši iegādāties. Rasma šampanieti vienmēr izdzerot kopā ar draudzeni, bet vīrs, kurš alkoholu nelietojot, „*saskandinot ar sulas glāzi*”. Eva neuzskata, ka šampanietis ir ļoti svarīgs Jaunā gada dzēriens, tomēr vienai glāzei, ar ko pusnaktī saskandināt, esot jābūt.

Anna stāsta, ka biezpiena plātsmaizi un pīrādziņus parasti gatavo jaunākā meita, ar kuru kopā atzīmē Jaunā gada iestāšanos. Meita parasti pagatavojot arī kādu desertu, piemēram, putukrējuma krēmu ar ķīseli, bubertu, peldošās salas vai pēdējos gados arī tiramisū. Rasma norāda, ka lai gan pīrāgus un raušus vairs neviens īsti neēdot, tomēr „*kādu jau izcep*”, bet pēdējos gados daudz populārāka kļuvusi pašcepta kūka. Eva, kura atceras, ka bērnībā Jaunā gada mielasts bijis „*drusku greznākas vakariņas nekā ierasts*”, stāsta, ka tad mamma cepusi pīrādziņus un kanēļmaizītes. Jaunajā gadā tikušas ēstas arī piparkūkas, kas vēl palikušas no Ziemassvētkiem.

Anna stāsta, ka Jaunā gada svinībām parasti tiek nopirkti arī mandarīni. Viņa atceras, ka padomju laikos mandarīni un apelsīni radījuši svētku sajūtu, jo tie nebija ikdienā pieejami. Rasma uzskata, ka mandarīni svētkos var būt, tomēr tas nav obligāti.

Uz jautājumu, vai Jaunā gada svētku galds kā īpaši jānoformē, Anna atbild, ka nozīme ir baltam galdautam, jo tas radot svētku sajūtu. Pēdējos gados jaunākā meita parasti nopērkot krāsainas salvetes, kā arī uz galda tiek likta balta svece, kas saistoties ar mieru. Annas meita Rasma neatceras, ka svētku galdu kādreiz būtu īpaši noformējusi. Eva stāsta, ka bērnībā galda klājumam neesot bijusi liela nozīme, jo siltais ēdiens ticis turēts virtuvē siltumā uz plīts, katrs uzlicis, cik vēlas, un gājis istabā, kur uz neliela galdiņa bijušas piparkūkas un pīrādziņi. Eva domā, ka tad, ja pati rīkotu šos svētkus, galdu skaisti noformētu, tomēr, viņa viesības nerīkošot, „*kamēr nebūs augstais galds ar krēsliem*”.

Eva par Jaunā gada svētku mielastu mūsdienās saka, ka ir svarīgi, lai „*galds būtu dažāds*”, parasti tiek gatavotas dažādas uzkodas, ne vairs kartupeļi, karbonādes un štovēti kāposti, tomēr viņa uzskata, ka visos svētkos jābūt bagātīgi klātam galdam, jo latvietim svētki asociējoties ar ēdienu. Anna uzskata, ka svētku sajūtu rada pati gatavošanās svētkiem.

3.3.4. Lauka pētījuma ietvaros intervēto ģimeņu Jaunā gada kulināro tradīciju salīdzinājums

Lai cik atšķirīgas būtu lauka pētījuma ietvaros aplūkotās ģimenes un to Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas, ir iespējams izšķirt vairākas kopīgas parādības, kas vērojamas teicēju stāstījumos. Izvērtējot visu ģimeņu teikto, secināms, ka būtiskākā Jaunā gada sagaidīšanas tradīcija ir svētku mielasta gatavošana. Teicēju nodarbošanās un intereses ir cieši saistītas ar to, kādas Jaunā gada tradīcijas tiek ieviestas ģimenē, piemēram, ja teicēja darbojas etnogrāfiskajā ansablī, tas norāda uz interesi par folkloru un ticējumiem. Tāpat

arī, ja teicējai patīk kulinārija vai rokdarbi, tiek izdomāts, kā šīs prasmes pielietot, gatavojoties svinībām. Secināts, ka ģimenēs, kurās tiek ievērotas dažādas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas un ticējumi, arī kulinārajās izpausmēs tās tiek maksimāli saglabātas vai aizstātas ar jaunām, bet līdzvērtīgam.

Salīdzinot izveidotās tabulas par šīm ģimenēm un ēdieniem, kas to pārstāvēm asociējas ar Jaunā gada sagaidīšanas mielastu, iezīmējas vairāki ēdieni un produkti, kuri ir visām ģimenēm būtiski. Pirmkārt, tā ir cūkgaļa, tomēr dažādās ģimenēs atšķiras tās pagatavošanas veidi, tie var būt pusgalvas vārīšana, karbonāžu un kotlešu cepšana, desu gatavošana, cepeša cepšana. Visās intervētajās ģimenēs tiek štovēti kāposti. Tie bieži vien asociēti ar īpašo svētku smaržu. Jaunākās paaudzes, kuru Jaunā gada svinēšanas tradīcijas pēdējos gados mainījušās, jo svētki tiek svinēti ar draugiem, šo svētku tradīciju it kā „atliek malā”, bet tā netiek aizmirsta pavisam, jo tiek sagaidīts, ka, atgriežoties mājās, joprojām šī ēdiena gatavošana būs aktuāla. Divās no trim intervētajām ģimenēm nozīmīga ir zirņu un pupu vārīšana Jaunā gada mielastam, jo tas joprojām tiek pamatots ar ticējumu par asarām nākamajā gadā. Visās ģimenēs tiek gatavoti dažādi graudaugu izstrādājumi, parasti pīrāgi, plātsmaizes, nesenākos laikos – arī kūkas un keksi. Kā tradīcija, kura arī saistās ar īpašo Jaunā gada svētku smaržu, tiek minēta piparkūku cepšana. Ja tās tiek izvēlētas svētku mielastam, tad tās parasti cep paši vai pat paši gatavo to mīklu. Dažādu paaudžu teicējas atzīst, ka svētku mielastam nepieciešami arī augļi, parasti tie ir mandarīni. Kādai teicējai tie saistās ar padomju laikiem, kad daži mandarīni bija Jaunā gada paciņās skolā, kādai ļoti nozīmīga šķiet to smarža, kas raisa svētku sajūtu mājās. Gandrīz visas teicējas kā neiztrūkstošu Jaunā gada sastāvdaļu min saskandināšanu ar šampanieša glāzēm tieši pusnaktī. Lai gan vecāko paaudžu teicējas ne vienmēr šampanieti min kā tradicionālu Jaunā gada mielasta sastāvdaļu, tomēr tiek secināts, ka ģimenēs šis dzēriens ticis izmantots jau vairākās paaudzēs. Interesanti, ka arī tie, kas alkoholu nelieto vai nedrīkst lietot, simboliskajam tostam izmanto bezalkoholisko šampanieti.

Vecākās paaudzes vēl joprojām pieturās pie tradīcijas, ka svētku mielasts tiek gatavots no pēc iespējas vairāk pašu audzētiem vai gatavotiem produktiem, piemēram, dārzeņiem, augļiem, gaļas, arī pašgatavotiem konserviem un pat vīna.

Izvērtējot teicēju stāstījumus, secināts, ka liela nozīme ir ēdienu skaitam, kas tiek gatavoti Jaunā gada svinībām. Parasti tie ir deviņi vai divpadsmit, bet teicējas, kas min konkrētu ēdienu skaitu, piebilst, ka parasti tomēr ir vairāk. Jaunāko paaudžu teicējas stāsta, ka ģimenēs ēdiena skaitīšana ir tas, ko cenšas ievērot, tomēr, Jauno gadu svinot atsevišķi, tas vairs neesot būtiski.

Teicēju stāstījumos parādās būtiska iezīme, ka, tuvojoties mūsdienām, vairāki ēdieni tiek izslēgti no Jaunā gada cienasta, piemēram, kartupeļi, cūkas pusgalva, dažādi tradicionālie salāti, bet to vietā parādās dažādi jauninājumi, ēdiens paliek „vieglāks”, tiek vairāk gatavoti dažādi uz kodu ēdieni, kas neprasa tradicionālo galda servēšanu.

Ir teicējas, kuras atzīst, ka jau kopš bērnības vienmēr bijis jāievēro kāds obligāts nosacījums, klājot svētku galdu. Piemēram, maize, sāls un uguns, kam obligāti jāatrodas uz galda un tam ir simboliska nozīme. Tāpat nozīme tiek piešķirta galda klājumam – galdautam, salvetēm, īpašiem „svētku” traukiem. Vecākās paaudzes atceras, ka agrāk vienmēr svētkos ticis klāts balts galdauts, tomēr, mainoties piedāvājumam un iespējām, pēdējos gados tiek izvēlēti arī krāsaini galdauti vai ar tematiskiem motīviem. Jaunākās paaudzes galda klājumam lielu nozīmi nepiešķir, parasti tas saistās arī ar izvēlēto svinību veidu, kā „groziņu vakars”, kurā katrs kaut ko pagatavo un atnes kopīgajam svinību mielastam. Vērojama arī tendence, ka bieži vien tiek iepriekš sarunāts, kas katram jāgatavo.

Jāatzīst, ka ēdienu izvēle, to pagatavošana, paša mielasta veids cieši saistīts ar ģimeņu attieksmi pret svētkiem, to, kā tie tiek svinēti. Ja ģimene Jaunā gada svinību norisē ievēro daudz dažādus ticējumus, piemēram, zīlēšanu, tad tas atsauksies arī uz gatavoto svētku mielastu. Ja svētki tiek atzīmēti, neievērojot īpašus ticējumus, tad Jaunā gada svētku mielastā tiek gatavoti ēdieni, kam ģimenē netiek piešķirta īpaša nozīme. Jaunākās paaudzes, kamēr svētki tiek svinēti kopā ar ģimeni, turpina ievērot ģimenes tradīcijas un svētku svinēšanas veidu, tomēr, kad tās svētkus sāk svinēt citā svinētāju lokā, tradīcijām vairs nav tik liela nozīme.

Lai uzskatāmāk parādītu lauka pētījuma ietvaros intervēto ģimeņu Jaunā gada svētku mielasta saistību ar senākām kulinārajām tradīcijām, izveidota 4. tabula „Tradicionālo Jaunā gada ēdienu gatavošana lauka pētījuma dalībnieču stāstos”, kurā attēlota otrajā nodaļā aprakstīto Jaunā gada ēdienu gatavošana Otaņķu-Prenclavu-Kupšu, Juškevicu un Rātu-Kleinu ģimenēs.

4. tabula. Tradicionālo Jaunā gada ēdienu gatavošana lauka pētījuma dalībnieču stāstos

	Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimene				Juškevicu ģimene			Rātu-Kleinu ģimene		
	Maiga	Ilga	Pārsla	Aiva	Līne	Vineta	Betija	Anna	Rasma	Eva
Cūkgaļa	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Zivs					x	x	x			
Zirņi, pupas		x	x	x	x	x	x			
Kāposti		x		x	x	x	x	x	x	x
Graudaugu izstrādājumi	x	x	x	x	x	x		x	x	x
Alus										

Kā redzams tabulā, ir vairāki Jaunā gada ticējumos un tradīciju aprakstos minēti ēdieni, kuri tiek gatavoti visās trīs lauka pētījumā iesaistītajās ģimenēs, tā ir cūkgaļa, kāposti, kā arī graudaugu izstrādājumi. Zivis tiek gatavotas tikai Juškevicu ģimenē, tomēr arī Otaņķu-Prenclavu-Kupšu ģimenes locekles stāsta, ka agrāk tās tika celtas svētku galdā, tomēr tā nav bijusi ļoti nozīmīga tradīcija. Zirņi un pupas gatavoti divās no trim ģimenēm. Vienīgais no tradicionālo dzērienu saraksta ir pazudis alus. Iespējams secināt, ka senie ēdieni turpina savu dzīvi arī jaunajos apstākļos. Svētkos, ja vien krasi nemainās to svinēšanas veids un apstākļi, maksimāli tiek saglabātas iepriekšējo paaudžu kulinārās tradīcijas.

Izvērtējot lauka pētījuma ietvaros iegūto informāciju un to analizējot, secināts, ka svētku mielasta gatavošana ir būtiskākā Jaunā gada sagaidīšanas tradīcija. Svinību norise un veids nosaka, kāds būs svētku mielasts. Teicēju intereses, kā arī nodarbošanās atspoguļojas ievērotajās Jaunā gada svinību kulinārajās tradīcijās. Ja Jaunais gads tiek svinēts kā paaudžu-paaudzēs, saglabājas arī ēdieni, kas tikuši gatavoti agrāk.

Jaunā gada kulinārajās tradīcijās atspoguļojas dažādu ticējumu ievērošana. Secināts, ka ēdieni, kuri mūsdienās visvairāk saistās ar Jaunā gada sagaidīšanas mielastu, ir cūkgaļa, pupas un zirņi, štovēti kāposti, tādi graudaugu izstrādājumi kā pīrāgi, plātsmaizes, kūkas un keksi, piparkūkas, augļi, īpaši – mandarīni. Kā neatņemama svinību sastāvdaļa tiek minēts šampanietis. Būtisks ir ēdienu skaits, kuru parasti cenšas ievērot.

Pēdējos gados daudzi agrākie Jaunā gada ēdieni vairs netiek gatavoti, bet to vietā stājas „vieglākas” alternatīvas. Vecākajām paaudzēm ir nozīmīgs galda klājums, kas balstīts priekšstatos, kas iesakņojušies jau kopš bērnības, tomēr jaunākajām paaudzēm, kas lielākoties izvēlas no vecāku un vecvecāku ierastā atšķirīgu svinību veidu, tas vairs nav tik aktuāli.

NOBEIGUMS

Bakalaura darba ietvaros tikušas aplūkotas Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novadā. Pētījuma gaitā tika noskaidrots, kas ir tradīcija un kā tradīcijas tiek pētītas mūsdienās. Izmantojot dažādus iepriekš veiktus pētījumus un avotus, izdarīti secinājumi par Jaunā gada svinēšanas pirmsākumiem Latvijas teritorijā, kā arī tikušas aplūkotas un sistematizētas dažādas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas, kurās iekļaujas arī kulinārais mantojums.

Tika veikts lauka pētījums, kura ietvaros intervētas 10 dažādu paaudžu teicējas no trīs Nīcas novada ģimenēm: Otaņķu-Prenclavu-Kupšu, Juškevicu un Rātu-Kleinu. Iegūtā informācija tika apkopota, sistematizēta un analizēta.

Iepriekšminētā rezultātā tikai izdarīti vairāki secinājumi:

1) *Tradīcija* ir zinātnē neviennozīmīgi vērtēts jēdziens, kas lielākoties saistīts ar tālāknošošanas jeb pārmantošanas ideju. Jēdziens gan zinātnē, gan ikdienas lietojumā sevī ietver dažādas nozīmes – sākot no pārmantotā kultūras fenomena un tā pārmantošanas procesa līdz pat jēdziena *folklorā* sinonīmam.

2) Tradīcijas kā jēdziena uztverē un tradīciju pētniecībā 20. gadsimta otrajā pusē notikušas būtiskas izmaiņas: ieviesies jēdziens tradicionālizēšana, kas norāda uz to, ka par tradīciju fenomenu var kļūt ne tikai pārmantojamības ceļā; notikusi pievēršanās pašas tradīcijas jēdziena pētniecībai; pētnieki pievērsušies ne tikai pašām tradīcijām, bet arī to rašanās un pastāvēšanas kontekstam; tradīciju pētniecība kļuvusi aktuāla arī industriālās un augsti attīstītās vidēs.

3) Jaunā gada sagaidīšanas tradīciju aizsākumi Latvijas teritorijā saistāmi ar krustnešu iekarojumiem un Romas kalendāra ieviešanu. Par Jaunā gada svinībām latviešu zemnieku vidē droši iespējams runāt sākot ar 19. gadsimta otro pusi.

4) Lielākā daļa Jaunā gada tradīciju pārņemtas no Ziemassvētkiem. Tās iespējams iedalīt vairākās grupās, kas savstarpēji mēdz arī pārklāties: sākuma ticējumi, laika vērojumi, zīlēšana un nākotnes paredzēšana, veiksmes pievilināšana, kristietības ietekme.

5) Jaunā gada kulinārās tradīcijas iekļaujas kopējā svinību tradīciju lokā, tāpēc daļēji Jaunā gada tradīciju kopējās iezīmes attiecināmas arī uz ēdienu izvēli un gatavošanu. Balstoties uz ticējumiem un tradīciju aprakstiem, uzrādīti vairāki produkti un to grupas, kas visbiežāk izmantoti, gatavojot Jaunā gada svinību svētku mielastu: cūkgaļa, zivis, zirņi

un pupas, kāposti, graudaugu produkti. Jaunā gada svinību galdam jābūt bagātīgi klātam, lai sekmētu pārticību nākamajā gadā.

6) Lauka pētījuma ietvaros Nīcas novadā secināts, ka svētku mielasta gatavošana ir būtiskākā Jaunā gada sagaidīšanas tradīcija. Teicējas intereses un nodarbošanās, ka arī pašu svinību norise un veids nosaka svētku mielasta daudzveidību. Ja Jaunais gads tiek svinēts atsevišķi no vecākajām paaudzēm, lielākoties tradīciju nozīme samazinās.

7) Secināts, ka Nīcas novada ģimenēs visbiežāk gatavotie Jaunā gada ēdieni ir cūkgaļa, pupas un zirņi, štovēti kāposti, graudaugu izstrādājumi, kā pīrāgi, plātsmaizes, kūkas un keksi, piparkūkas, augļi, īpaši – mandarīni. Neatņemama svinību sastāvdaļa ir šampanietis. Kulinārajās tradīcijās atspoguļojas dažādu ticējumu ievērošana, piemēram, tas, ka galdam jābūt bagātīgi klātam, ar ēdiena palīdzību iespējams veicināt labklājību nākamajā gadā. Tuvojoties mūsdienām, daudzi agrākie Jaunā gada ēdieni tiek aizstāti ar „vieglākām” alternatīvām.

Var secināt, ka pētnieciskais mērķis ir sasniegts un uz pētnieciskajiem jautājumiem atbildes sniegtas.

Iegūtie rezultāti dod ierosmi pētījumu turpināt. Nākotnē iespējams paplašināt pētniecības areālu, salīdzināt rezultātus dažādos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados. Iespējams arī salīdzināt, kādas ir pasaules un Latvijas Jaunā gada kulinārās tradīcijas, kā arī mēģināt izsekot, kā tās radušās vai no kā pārņemtas. Latvijas teritorijas ietvaros iespējams arī salīdzināt vai un kā atšķiras Jaunā gada kulinārās tradīcijas dažādu etnisko grupu starpā.

KOPSAVILKUMS

Pētījumā aplūkotas Jaunā gada kulinārās tradīcijas Nīcas novadā, pievēršoties arī pašam tradīcijas jēdzienam un tradīciju pētniecībai mūsdienās, kā arī avotos un iepriekš veiktos pētījumos atspoguļotajām Jaunā gada tradīcijām visā Latvijas teritorijā.

Pirmajā nodaļā, izmantojot dažādus nozares pētījumus, aplūkots *tradīcijas* jēdziens. Izdalīti vairāki definīcijai līdzīgi apgalvojumi un, secināts, ka, lai gan jēdziens visbiežāk tiek saistīts ar pārmantojamības ideju, tas ir neviennozīmīgs un attiecināms uz dažādu kultūras parādību aspektiem. Noskaidrots, ka tradīciju pētniecība mūsdienās mainījies, galvenās izmaiņas skārušas izpratni par tradīciju senumu, kā arī paplašinājusies uztvere par to, kādā sabiedrībā vai vidē tradīcijas sastopamas un pētāmas.

Otrajā nodaļā, lai noskaidrotu, cik senas ir Jaunā gada svinību tradīcijas Latvijas teritorijā, aplūkoti gan dažādi pētījumi, gan liecības, kas fiksētas 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma presē, daiļliteratūrā un tradīciju aprakstos. Izmantojot gan publicētos Jaunā gada ticējumus, gan arī tradīciju aprakstus, noskaidrots, kādas bijušas Jaunā gada sagaidīšanas tradīcijas Latvijā. Kulinārās tradīcijas izdalītas atsevišķi. Informācija apkopota, sagrupēta un komentēta, izmantojot dažādus iepriekš veiktus pētījumus.

Trešajā nodaļā apkopoti 2016. gadā Nīcas novadā veiktā lauka pētījuma rezultāti par Jaunā gada kulinārajām tradīcijām. Informācija strukturēta un analizēta, izdarot secinājumus. Uzmanība pievērsta arī iepriekšējā nodaļā izdalīto tradīciju atspoguļojumam mūsdienu stāstījumos.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Izmantotie avoti

- 1) Kurgane, Anna. *Saruna ar Aivu Kupši*. 2016, 26. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 2) Kurgane, Anna. *Saruna ar Annu Rāti*. 2016, 6. maijs. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā. (Skatīt 1. pielikumā)
- 3) Kurgane, Anna. *Saruna ar Betiju Juškevicu*. 2016, 7. maijs. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 4) Kurgane, Anna. *Saruna ar Evu Kleinu*. 2016, 3. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 5) Kurgane, Anna. *Saruna ar Ilgu Prenclavu*. 2016, 26. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 6) Kurgane, Anna. *Saruna ar Līni Juškevicu*. 2016, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 7) Kurgane, Anna. *Saruna ar Maigu Otaņķi*. 2016, 26. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 8) Kurgane, Anna. *Saruna ar Pārslu Kupši*. 2016, 26. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 9) Kurgane, Anna. *Saruna ar Rasmu Kleinu*. 2016, 5. maijs. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 10) Kurgane, Anna. *Saruna ar Vinetu Juškevicu*. 2016, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas A. Kurganes personiskajā arhīvā.
- 11) Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves materiāli.
- 12) Latviešu tautas ticējumi. Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/>
- 13) Periodika. Pieejams: <http://periodika.lv/>

Izmantotā literatūra

- 1) Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne, 2011.
- 2) Bula, Dace. *Dziedātājtauta. Folkloras un nacionālā ideoloģija*. Rīga: Zinātne, 2000.

- 3) Bušmane, Brigita. Ēdieni un to nosaukumi Rucavā. *Rucavā, tur Paurupē...* Etnogrāfija, folklorā, valoda. Liepāja: LiePA, 2007.
- 4) Dumpe, Linda. *Latviešu tautas ēdieni. Latvijas vēstures institūta etnogrāfisko ekspedīciju materiāli.* Rīga: Zinātne, 2009.
- 5) Dumpe, Linda. Uztura vesture Latvijā: Rietumeiropas kulinārijas ietekmes ceļi. *Latviešu tradicionālā virtuve.* Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2007. 61. – 73. lpp.
- 6) Grīns, Marģeris, Māra Grīna. *Latviešu gads, gadskārta un godi.* Rīga: Everest, 1992.
- 7) Handler, Richard, Jocelyn Linnekin. Tradition, Genuine or Spurious. *The Journal of American Folklore*, 97(385), Pp. 273–290. 1984. Pieejams: <http://doi.org/10.2307/540610> [skatīts: 2016., 20. martā]
- 8) Jaunākās ziņas. *Mājas Viesis*. Nr.1. 1875., 4. janvāris. 1. lpp. Pieejams: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_mavi1875n01|article:DIVL45|query:Jaungada|issueType:P [skatīts: 2016., 15. apr.]
- 9) Jaunsudrabiņš, Jānis. *Baltā grāmata.* Rīga: Liesma, 1971.
- 10) Kursīte, Janīna. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā.* Rīga: Zinātne, 1999.
- 11) Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija latviešu skolēnu kultūrā.* Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013.
- 12) Krogzeme-Mosgorda, Baiba. *Atmiņu albumu tradīcija Latvijā sociālajā un kultūras kontekstā.* Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005.
- 13) Kruks, Sergejs. Tradīcijas robežas: vasaras saulgriežu svētku pārveidošanā 1960. – 2010. gadā. *Letonica*. Nr. 3 (24), 2012. 34. – 48. lpp.
- 14) Ķencis, Toms. Svētku simulācija. *Letonica*. Nr. 18, 2008. 128. – 133. lpp.
- 15) Latvijas Zinātņu akadēmijas valodas un literatūras institūts. Tradīcija. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 7₂. sēj. Rīga: Zinātne, 1991.. 576. lpp
- 16) Lielbārdis, Aigars. Svētku un tradicionālās maģijas savstarpējie konteksti: Lieldienu cikla ieraža “vanaga siešana”. *Letonica*. Nr. 18., 2008. 160. – 178. lpp.
- 17) Melne, Elga. Ikdiens un svētki kādā dzīvesstāstā no Vecsalacas. *Letonica*. Nr. 18., 2008. 179. – 185. lpp.
- 18) Olupe, Edīte. *Latviešu gadskārtu ieražas.* Rīga: Avots, 1992.

- 19) Pujāte, Signe, Ieva Vītola. *Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*. Rīga: Apgāds Mantojums, 2009
- 20) Spalvēna, Astra. *Ēdiena adaptāciju zīmju sistēmās kultūrkontekstuālā analīze*. Promocijas darba kopsavilkums mākslas zinātņu doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2015.
- 21) Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos*. Liepāja: LiePA, 2008.
- 22) Straubergs, Kārlis. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944.
- 23) Straubergs, Kārlis. *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne, 1995.
- 24) Šterna, Māra. *Senā gadskārta*. Rīga: Zinātne, 1998.
- 25) Virza, Edvarts. *Straumēni*. Rīga: Jumava, 2007.
- 26) Vīksna, Māra. Vai Ziemassvētki ir svētki visiem? (Pēc Augusta Bīlenšteina materiāliem). *Letonica*. Nr. 18, 2008. 261. – 269. lpp.
- 27) Vecu laiku ieradumi. *Mājas viesis*. Nr.15. 1876., 10. aprīlis. 6.lpp. Pieejams: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_ma_vi1876n15|article:DIVL68|page:7|query:Jaungadu|issueType:P [skatīts: 2016., 15. apr.]
- 28) Spalvēna, Astra. *Rasols 1. daļa*. <https://latvijavirtuve.wordpress.com/category/tradicionalie-edieni/> [skatīts: 2016., 20. apr.]

SUMMARY

The research „**New Year's culinary traditions in Nīcas district. Generational comparison.**” looks at New Year's culinary traditions in Nīcas district, also focusing on the concept of tradition and the research of tradition today, as well as the reflection of New Year's traditions around Latvia in various sources and previous researches.

In chapter 1, the concept of tradition is viewed through various industry studies. The author of the research has distributed to a number of allegations that are similar to a definition and has concluded that, although the concept is most often associated with the idea of continuity, it is divisive and applies to different aspects of cultural phenomena. It is estimated that today the research of tradition has changed, the main changes affected the understanding of the age of tradition, as well as the perception in what kind of society or environment traditions are seen and explored has expanded.

In chapter 2 to find out how old the New Year's celebration traditions in Latvia are, the author has looked at different studies and the evidence, that are recorded in the late 19th century and early 20th century press, literature and traditions descriptions. Using published New Year's beliefs and descriptions of traditions, the author has found out what kind of New Year's traditions have been in Latvian. Culinary traditions are specified separately. Information has been collected, grouped and commented, using a variety of pre-research.

Chapter 3 presents field study on New Year's culinary traditions made in 2016 in Nīcas district. Information is structured and analyzed, drawing conclusions. Attention is also paid to the reflection of distributed traditions in contemporary stories in the previous chapter.

PIELIKUMI

1. pielikums. Intervijas paraugs.

Intervija ar Annu Rāti

Anna Rāte [AR]

Intervija notiek 2016.gada 6.maijā Nīcas novada Bernātos, „Jumiķu” mājās

Intervē Anna Kurgane [AK]

Atšifrējusi Anna Kurgane

AK: Sākumā jāsāk ar tādiem vienkāršajiem jautājumiem. Vārds, uzvārds?

AR: Anna Rāte.

AK: Rāte?

AR: Jā.

AK: Un tad tālāk tāds nepieklājīgs jautājums (*smejas*) – vecums?

AR: Sešdesmit vēl nav. Nākošvasar.. Sešdesmit deviņi.

AK: Un pašreizējā dzīvesvieta? Kā jums sanāk, kā skaitās šeit? Bernāti?

AR: Bernāti, Bernāti, jā. Nīcas novads.

AK: Jā. Un mājas kā saucas?

AR: „Jumiķi”.

AK: Un jūs visu mūžu te esiet dzīvojuši?

AR: Jā, tikpat kā.

AK: Un dzimusi?

AR: Nu tepat, Bernātos.

AK: Dzimusi arī tepat netālu, ja?

AR: Jā, jā.

AK: Un no cik gadu vecuma jūs te dzīvojiet? ... Nu apmēram, skolas laikā jau?

AR: Nē, nu dzīvojusi es esmu te visu laiku, bet tad vēlāk kādu brīdi Kalniškos biju, tad atkal te.

AK: Un cik ilgi jūs tajos Kalniškos?

AR: Nu kā tas bija..Evas mammai bija cik gadiņi..viņa tikko bija dzimusi. Mēs atnācām, kad viņa jau sāka iet uz sagatavošanos. Te. Pirmo gadu viņa gāja sagatavošanās. Vija (AK: *Annas jaunākā meita*) tā vēl negāja, viņa otrā gadā. Viņām liela starpība nav.

AK: Bet tad ilgi tur nedzīvojāt?

AR: Nē, nē.

AK: Dažus..

AR: Nu, piecus gadus, tā varētu teikt.

AK: Un kāda jums izglītība ir? Esiet kaut ko studējusi?

AR: Man nekāda izglītība nav. Nu parastā izglītība.

AK: Neko studējusi klāt?

AR: Nē, nē..

AK: Ā, nu jā. Un ko jūs visu mūžu esiet darījusi?

AR: Lauksaimniecībā darbojusies. Lopiņus pakopu un..

AK: Pati savu saimniecību vadījusi?

AR: Jā. Nē, nu, kad bija kolhozs, tad jau strādāja tur.

AK: Un kādi jums hobiji? Kādas jums intereses?

AR: Dārzkopība.

AK: Dārzkopība. Un varbūt vēl kaut kas? Kādi rokdarbi vai kulinārija?

AR: Tad, kad vajag, tad ada zeķes, bet, ka nevajag, tad neda ar. Kad nāk pavasaris, tad nepatīk adīt nepavisam.

AK: Un kulinārija?

AR: Ko vajag, to taisa.

AK: Ko vajag, bet tā nav, ka tas tāds..

AR: Nē..

AK: Ļoti patiktu?

AR: Nē, nē. Kad vajag, tad taisa. Vairāk dārzā.

AK: Un kā jūs sagaidījāt 2016. gadu? Kādas bija svinības?

AR: Skatījās televizoru, skatījāties.

AK: Viena pati bijāt? Vai ar meitu?

AR: Abas ar meitu.

AK: Divatā, ja, sagaidījāt?

AR: Jā, jā.

AK: Un vai bija kaut kādas īpašas tradīcijas, ko jūs ievērojāt šogad? Vai kaut kas? ... Vai skatījāties televizoru, skatījāties uzrunu prezidenta?

AR: Nē, to es neskatījos. (*smejas*)

AK: Nu, ko jūs skatījāties?

AR: Skatījos koncertu, kaut ko pārslēdz, tad Krieviju pārslēdz. Un tā.. Jaungada koncertu.

AK: Jaungada. Un kā citos gados jūs esiet sagaidījusi Jauno gadu? Kaut kā..

AR: Nu tāpat jau.

AK: Arī tāpat?

AR: Vija caurvien strādā, viņa ir nogurusi. Kur tad viņa var skatīties vēl kaut kādas tradīcijas ievērot.

AK: Jā.

AR: Nu principā iziet jau arī divpadsmitos salūtu paskatās un, nu ja.

AK: Tepat jums arī ir, ja?

AR: Jā, jā. Te visapkārt visu varam redzēt. Iedzer šampanieti, novēlam viens otram laimīgu Jauno gadu.

AK: Un bērnbā jūs arī kaut kā sagaidījāt Jauno gadu? Kaut kā īpaši?

AR: Nu kā tad visi pēckara bērni, kāds tad var būt.. būt..

AK: Bet kaut kā īpaši jau.. Tas vakars..

AR: Nē. Televizora jau tad nebija, nu ko tur ko skatīties..

AK: Viens otram laimes vēlējāt?

AR: Nu tad jau vēlēja.. Pagājušo gadu nē, bet divus gadus iepriekš palēja laimītes.

Mazdēls ir ar prom, nu ko tur.

AK: Un tās laimītes jūs lējāt arī.. Jūs atceraties dažus gadus atpakaļ.. Bet jūs lējāt arī senāk? Kādreiz lēja tās laimes?

AR: Nē, nē. Kas bija varbūt bagātāki, kaut kas tāds.

AK: Un vai jums ir kaut kas tāds, bez kā jūs nevariet iedomāties Jauno gadu sagaidīt? Nu tā pati laimes vēlēšana vai.. Tas pats televizors.

AR: Kaut tik visi būtu kopā. Būtu visi kopā un viss.

AK: Svarīgākais ir..

AR: Būt kopā, jā. Savā ģimenes lokā un tuvāko draugu.

AK: Bet jūs tā padomājot atpakaļ, bērnbā atzīmēja tādu Jauno gadu, svinēja? Nu ne tā ļoti varbūt jūsu ģimenē..

AR: Jauno gadu jau svinēja, bet tos Ziemassvētkus neatļāva svinēt. Pasarg dies, ka tu Ziemassvētkus svinēsi. Jauno gadu, to jau svinēja. ‘

AK: Bet visu mūžu tad principā?

AR: Nu, cik visu mūžu.. Kad varēja atļauties Ziemassvētkus svinēt, tad jau to Jauno gadu, tas tik tā – sagaidīja Jauno gadu.

AK: Bet tad līdz tam bija drusku vairāk tie.. Jo nevarēja tos Ziemassvētkus, tad vairāk..

AR: Tad vairāk Jauno gadu. Jā, tad jau vairāk.

AK: Tad vairāk Jauno gadu.

AR: Ziemassvētkus, tos jau pieminēja tā klusām. Lieldienas vai Jāņus.. To datumu jau pieminēja vienalga, savā ģimenes lokā.

AK: Un kā kādreiz bija arī balles uz Jauno gadu? Gājāt uz ballēm varbūt vai..

AR: Nu kādas balles! Kas jau bija tie, kas tādos uzņēmumos strādāja, tie jau sagāja. Bet tā jau..

AK: Tā īsti Jaunais gads ar ballēm neasociējas?

AR: Nē, nē.

AK: Vairāk mājās un savā ģimenes lokā?

AR: Jā, jā.

AK: Un ko jūs gatavojāt, sagaidot 2016. gadu? Kas jums bija svētku galdā?

AR: Kādu pīrādziņu izcepa, plātsmaizīti.

AK: Kādas plātsmaizītes jūs cepāt?

AR: Nu biezpiena. Un kartupeliši, un kāpostiņi štovēti, kaut kāda gaļīte.

AK: Kāda gaļīņa? Cūkas?

AR: Cūkas, cūkas.

AK: Arī cūkas šņukuru taisāt vai tādu nē?

AR: Kas tad ēdīs. Vija neēd. Mēs esam vārījušas uz Ziemassvētkiem cūkas šņukuru.

AK: Un vai ir kaut kāda īpaša nozīme, kāpēc jūs tos ēdienus gatavojiet Jaunajam gadam? Vai tie vienkārši asociējas tā ar svētkiem?

AR: Svētki ir un taisa.

AK: Tie tad ir tādi svētku ēdieni, ja?

AR: Jā.

AK: Un kā ir ar dzērieniem? Šampanietim ir jābūt?

AR: Uz Jauno gadu jau ir jābūt, kā tad citādāk.

AK: Un kādreiz arī bija tas šampanietis? Kurā brīdī tas šampanietis parādījās? Jūs tā..

AR: Nu, ja man jāteic, es nemaz tā īsti nepateikšu. Krievu laikā jau ar bij tas šampanietis.

Nevarēja jau dabūt. Traks esi, kur tu dabūsi tādu. To jau nevarēja dabūt.

AK: Bet tad tas ir jau tā ļoti sen – tas šampanietis Jaunajā gadā?

AR: Nu tad, kad, jāteic, pārgāja visi tie krievu laiki, tad jau bija, viskaut kas varēja dabūt.

Tad jau nevarēja neko dabūt. Šņabis pat bija uz šitām te, nu kā man te.. Uz taloniem bija.

Šņabis bija uz taloniem, ziepes bija uz taloniem. (*smejas*) Kas tik nebija uz taloniem. Es

atceros, vēl tāda meitene biju, kad Liepājā stāvēja rindas, kad sviests būs. Tas sviests jau ar

bij tāds, nu kā pateikt..nu kaut kas tāds sviestam līdzīgs, bet.. Jociņš viņš bija, nu.

Baltmaizi nevarēja dabūt, deva uz kartiņām baltmaizi. Tiem, kas ar kuņģiem slimoja un

kaut kas tāds slimi bija, tie tik varēja dabūt baltmaizi. Baltmaizi nevarēja dabūt. Sviestu nevarēja dabūt.

AK: Bet tad likās viss garšīgāks nekā tagad, kad visu var dabūt?

AR: Jā, jā. Lai nu kā bija, bija garšīgāk. (*smejas*) Bet tik tiešām bija. Es biju tāda meitene vēl, kad, es atceros, kur tas Pablo, tur bija kādreiz tāds veikals „Roma”. Tur stāvēja desas un visādi konservi, zirnīši zaļie, ko vēlāk nevarēja dabūt. Viskaut kas bij.

AK: Kā tas šampanietis arī kādreiz garšoja labāk? Uz to Jauno gadu?

AR: Kaut kāds tāds pats vien jau bija.

AK: Tāds pats.. Bet, kā likās, likās tāds īpašāks? Tas šampanietis radīja svētku sajūtu?

AR: Nē, nu tad, kad viņu varēja jau vairāk dabūt, tad jau likās, ka viņš ir tāds labāks. Bet pēc tam jau, man liekas, jebkura lieta, kuru pierod, tā vienkārši paliek..prasās. Bet nu tā, nav vairs tas. Vienmēr mēs sakām, nav vairs tā garša, kas bija.

AK: Nav vairs tā tik ļoti tās svētku sajūtas no tā?

AR: Viskaut ko var dabūt. Cik tur kvalitatīvs tas ir..

AK: Un ir kaut kas tāds, ko jūs arī pērkat? Kaut kādus cepumus vai konfektes uz Jauno gadu? Vai kaut ko no dzērieniem?

AR: Nē, nu..

AK: Nu šampanieti, vēl kaut ko?

AR: Pārējos dzērienus, ko tad tur divas sievas vien dzers.

AK: Konfektes, mandarīnus, piparkūkas? Kā ar tiem?

AR: Mandarīnus jau nopērk, bet piparkūkas jau kādreiz izcep ar. Uz Ziemassvētkiem izcep un tad nopērk.

AK: Bet Jaunajā gadā arī vajag tos pašus mandarīnus, piparkūkas kā Ziemassvētkos?

AR: Kaut ko jau vajag uz tā galda. Jā, uz tā galda jau prasās, tos augļus jau prasās.

AK: Un jūsu mājā ir tā, ka dalās, ko jūs gatavojat un ko meita?

AR: Man jau labāk patīk, ka viņa gatavo, bet viņai nav laika.

AK: Ā, tad principā sanāk, ka visu jūs?

AR: Nē, nu es jau gatavoju arī. Nu ēdams jau ir, ko gatavoju. (*smejas*)

AK: Un jums varbūt ir kaut kas tāds, ko tieši jūs gatavojiet? Pie kā nelaiž meitu?

AR: (*smejas*) Es jau laižu visur klāt, ka tik viņa taisa. (*smejas*) Viņa jau nav mājās.. Vairak jau, ja cep, tad meita kaut kādu plātismaizi vai kaut kādus vēl pīrādziņus. Nu kādreiz jau es cepu pati viskaut ko. Maizīti cepu, viskaut ko. Bet nu tagad ir, ka viņa ir.. Es kāpostus štovēju.

AK: Tur nelaiž klāt, ja? (*smejas*)

AR: Nemāk. (*smejas*) Vismaz izliekās, ka nemāk, lai viņai nav tas jādara.

AK: Un tad, tos ēdienus parasti noskaidrojām, kas ir, bet vai ir kaut kas tāds, kas tieši asociējas ar Jauno gadu? No ēdieniem, no dzērieniem? Ko īsti citos svētkos nē vai ikdienā tā galīgi nē?

AR: (*smejas*) Šampanietis. Jaunā gadā. Bet no ēdieniem.. Tas kartupelītis jau jāizvāra, kaut kāda gaļīte. Kāpostiņi. Nu tas jau tas galvenais.

AK: Jūs salātus arī gatavojiet?

AR: Jā, gatavo. Bet, man liekās, vairāk asociējas tas, ka jābūt kaut kādiem gaļas produktiem uz galda. Bez tā kaut kā nevar iedomāties svētkus.

AK: Bet jābūt tieši cūkgaļai vai kādai gaļai jābūt?

AR: Nu mēs vairāk cūkgaļu patērējam. Vistu, cūkgaļu.

AK: Bet tā cūkgaļa nav tā obligāti, varētu būt arī vista?

AR: Var arī būt vista. Nav tas obligātais, lai būtu cūka. Vienu gadu bija abi divi.

AK: Ā, uz zirņus, pupas jūs vārat uz Jauno gadu?

AR: Uz Jauno gadu nē.

AK: Uz Jauno gadu nevārat? Tas vispār arī neasociējas ar kaut kādiem ticējumiem?

AR: Nē. Nav ticējumi..

AK: Tā jau liekās, ka nav, patiesībā jau.. (*smejas*)

AR: Nu ir, ka, ja izvāra tos zirņus vai pupas, tad tas ir jāapēd, lai nākamā gadā nebūtu tās asaras. Nu tāpēc jau viņus neizvāra. Principā jau tas ticējums ir.

AK: Bet jūs tā neticat? Nedomājat tā. Vai jums vienkārši nav iegājies?

AR: Nav tā iegājies, varbūt, ka tā daudz būtu ģimenē un visi tā. Bet tā.. Bērni. Tad jau svarīgi ir tās tradīcijas pieturēt.

AK: Bet ir kaut kas tāds, ko jūs atcerieties, ka mamma bērnībā taisīja uz Jauno gadu? Arī tos kāpostus..

AR: Tu zini, arī nē.. Kad bija viena meita mammai. Nekas, neko tad jau. Mamma tur kolhozā nebija un..kā bija, tā dzīvoja.

AK: Bet tad tā īsti netaisīja svētku vakariņas?

AR: Nē, nē, neko tādu netaisīja.

AK: Vairāk novēlēja laimes un?

AR: Jā. Un paēda vakariņas.

AK: Un bērnībā..Nu, kad meitas bija mazas, tad arī netaisījāt kaut ko vairāk vai kā tad atzīmēja?

AR: To es atceros. Nu tas Jaunais gads jau bija. Un tas ēdiens bija visvisāds.

AK: Tad arī, patiesībā, bija tie paši ēdieni? Tie štovētie kāposti, kartupeļi, gaļiņa, ja?

AR: Jā, jā.

AK: Pīrāgi, plātsmaizītes?

AR: Jā, bija, lopiņus turēja. Jāteic, no kā bija taisīt..

AK: Bet tad pārsvarā izvēlās taisīt no tā, kas ir mājās?

AR: Jā.

AK: Tas, ko paši izaudzējuši vai..

AR: Jā, jā.

AK: Un jums liekas, ka atšķirās..nu varbūt pa desmitgadēm vai kā laika ziņā nu, piemēram, kad padomju laiki beidzās vai pēc 2000. gada, kad tas *Millenium*? Kā tā svinēšana kaut kā atšķirās?

AR: Nu tagad to svētku jau tik daudz, ka nevars saprast vairs, kurus svinēt. (*smejas*)

AK: Tad tie ir tādi „vieni no” svētkiem? Īpaši tagad vairāk? Vai kādreiz arī tie bija tā ka, tik daudz tie svētki?

AR: Nu kādreiz jau nebija tik daudz tie..

AK: Ā, nu tad tie bija vieni no tādiem retajiem?

AR: Jā, jā. Jaunais gads bija svarīgs un Uzvaras svētki. Devītais maijs un pirmais maijs. Septītais novembris. Tie jau bija tajā laikā tie lielie svētki.

AK: Ā, nu tad viņi bija tādi lielāki, ja? Kā tad bija arī tadas..nu labi, televīzija nu pēdējos gados jau..tādas televīzijas uzrunas vai? Vienmēr tas bijis?

AR: Kā tad, ka runāja taču.

AK: Un tās tad skatījās visa ģimene vai?

AR: Bet ko tad tu darīsi, jāskatās bija. (*smejās*)

AK: Bet tās uzrunas raisa tādu svētku sajūtu?

AR: Kādu tur vēl svētku sajūtu. Mēs citus laikus nezinājām un bija jāsvin. Jādomā tas labais kaut ko.

AK: Jā. Un es vairāk, jā, par tiem ēdieniem tieši domāju.. Jā, kā..nu labi, tad, kad varēja iesākt, kad vairāk ienāca tie produkti un, kad varēja nopirkt kaut ko, tad tajā svētku galdā tika likts vairāk.. Nu varbūt pazuda tie ēdieni, ko gatavoja no tā, kas mājās viss saražots?

AR: Nē, mūsu mājās jau nepazuda nekas.

AK: Tad sāka pirkt..

AR: Mūsu mājās paši ražoja..

AK: Nu un kā ar visām konfektēm un tos šampaniešus?

AR: Es atceros, mēs bērnbā stāvējām rindā..nu tāda meitene biju. Stāvēju rindā pēc apelsīniem Liepājā. Tad tādas garas bija ta ka bail. Un tomāti atkal bija. Tādi puspuvuši tomāti bija. (*smejas*) Stāvēja vienalga rindā. Nu tas krievu laikā. Tie bija apelsīni, ko stāvēja rindā, mandarīnus jau nevarēja dabūt. Bija jau arī, bet tos jau mēs nedabūjām. Krievenes jau stāvēja. (*smejas*) Bet, kad tev bija mandarīni un apelsīni, tas jau bija..

AK: Bet tas arī raisa tos svētku sajūtu?

AR: Tas raisa, jo tā bija jau..mandarīni un apelsīni parādās, tad jau liekās, tuvojas tie Ziemassvētki un tas Jaunais gads. Asociējās jau ar to.

AK: Un par tām svētku smaržām.. Nu Ziemassvētkos jums noteikti asociējas ar..

AR: Piparkūkas, kāds mandarīns. Kāposti.

AK: Un Jaunā gadā arī ir tas pats vai? Ir tā svētku smarža mājās?

AR: Nu tās jau ir tās. Mandarīni un arī tie štovētie kāposti. Un tā desiņu smarža.

AK: Bet tas raisa to svētku sajūtu? Jo man bija tāda interviija, kur man tiešām teica, ka speciāli jāvēra tie kāposti. Ne tā, ka viņus baigi gribās, bet tāpēc, lai būtu tā smarža mājās.

AR: (*smejas*) Nu vispār jau ir tā arī zināmā mērā. Pašiem jau arī nevarētu teikt, ka negaršo tie kāposti, bet tas dod to sajūtu. Tad tu arī taisi tās vakariņas.

AK: Tā pati gatavošanās.

AR: Tad sataisa tik daudz, ka nezina beigās, kur likt. (*smejas*)

AK: Bet ir kāds tāds ēdiens, ko kādreiz gatavoja, bet.. Varbūt tāds tiešām likās, ka svētku ēdiens, speciāli. Bet tagad vairs..

isti vairs nevienam negaršo vai tā negribās?

AR: Tagad jau tas pats vien ir, kas kādreiz bija. Kaut kādi jau tie ēdieni ir. Nē, nu tagad jau ir tādi daudzi ēdieni, ko nemaz vairs netaisa. Arī tās peldošās salas. Taisīja jau arī kādu saldo.

AK: Ā, ja? Kādreiz taisīja uz Jauno gadu?

AR: Nu taisīja, taisīja saldo. Vajadzēja.

AK: Ā, nu un tagad arī vajag?

AR: Nu taisa, kad jau vajag, tad taisa.

AK: Un kādu saldo parasti izvēlaties?

AR: Meita jau speciālite. Tiramisu, tas jau ir modernais variants.

AK: Kā jūs izdomājāt to tiramisu?

AR: Garšo.

AK: Un jūs pati arī kādu saldo taisāt vai kādreiz taisījāt?

AR: Kādreiz jau taisīju, tagad jau meita taisa. Nu taisīja jau to pašu putukrējumu ar kaut kādu želantīnu un kaut kādām ogām. Tādu krēmu taisīja.

AK: Bubertus un tādus?

AR: Taisīja, taisīja. Bubertus un peldošās salas. Un putukrējumu ar želantīnu taisīja. Tie bija tie trīs..

AK: Tie trīs TOP.

AR: Vai vienreiz – to, vai otreiz – to.

AK: Un kā ir ar tādiem mīklas izstrādājumiem? Zinu, ka tepat jūsu pusē tādus „mēmraušus” cep vai..

AR: Pirmoreizi dzirdu tādus.

AK: Nav tādi dzirdēti?

AR: Nē.

AK: Jā, ka uz Jauno gadu sataisa līdzīgu tādai pankūku mīklai un tad divi vai cik tad tur iet vārīt eļļā. Un tajā laikā nedrīkst runāt. Un tad visi pārējie nāk visu laiku viņiem virsū un tad cenšas kaut kā dabūs, lai..

AR: Izprovocēt.

AK: Izprovocēt, lai runā. Tā jūsu pusē nav, ja?

AR: Nē. Pirmā dzirdēšana.

AK: Un tad vēl tāda interesanta lieta, ko es dzirdēju, bija tādas „spiras”, tā kā, ko taisa pēc tam, kad izcep maizīti, no tādas mīklas sataisa tādus garus un tad sagriežot..

AR: Nu tie bija, jā. Bet mūsu pusē jau vairāk taisīja, kad to maizīti iešāva krāsnī, tad to „saksnīti” taisīja tādu. (22:07 - 24:00 *stāsta par vietējiem ēdieniem – „saksnīti” un „rieziku” jeb „kartupeļu rausi”*)

AK: Un šogad jūs kaut kā īpaši noformējāt svētku galdu? Kaut kā īpaši saklājāt?

Piemēram, īpašu galdautu kaut kādu, vai salvetes vai īpašiem traukiem?

AR: Parasti ir balts galdauts.

AK: Parasti? Tas tā vienmēr ir bijis, ja? Kāpēc balts galdauts?

AR: Svētku sajūta.

AK: Ikdienā nekad neliek baltu?

AR: Nu ko tur katru dienu! Ikdienā nē. Kāds kaut ko uzdraņķos virsū. Tad būs balts galdauts.. (*smejas*)

AK: Krāsains. Un kaut kādas salvetes speciālas jūs pārkat? Tās Ziemassvētku salvetes kaut kādas?

AR: Nē, vairāk jau tādas vienkrāsainas, lai tās salvetes drusciņ izceļās pie tā galda.

AK: Ā, bet salvetes jūs arī īpaši piemeklējat?

AR: Ja ir, tad nopērk. Meita nopērk, kāda krāsa nu tanī gadā ir padomā: sarkanu, zilu, zaļu.

AK: Un sveces jūs liekat uz galda?

AR: Lieku, liku. Baltu.

AK: Ar īpašu nozīmi?

AR: Lai svētku sajūta. Vairāk ir tā, ka mierīgums paliek. Jaunā gadā, tad jau mierīgums..vairāk dricelēšanās. (*smejas*)

AK: Kā jūs atceraties, bērnībā arī tās sveces lika uz galda?

AR: Vai tad varēja tad ko dabūt. Pat eglītē nebija, ko ielikt, svecītes. Kur tad vēl runāt, uz galda likt.

AK: Bet kaut kā īpaši.. Nu, piemēram, ir tādi svētku trauki jūsu mājās un ikdienas trauki?

AR: Ir, ir.

AK: Nu uz Jauno gadu liek tieši tos..

AR: Ir, ir svētku trauki. Ikdienā tos nē.

AK: Ir speciāli atlikti. Un kaut kā īpaši..varbūt jūs atceraties bērnībā vai, kad meitas bija mazas, tad kaut kā īpaši to galdu centās noformēt? Varbūt meitas bērnībā kaut kā izpušķoja? Taisīja dekorācijas?

AR: Neatceros. (*smejas*) Svecītes jau nevarēja dabūt, tas bija vispār ārprāts, dabūt, ko eglītē ielikt. Ja kaut kur parādījās, tad šausmīgas rindas bija. Tad jau bija tāda mode, kad elektriskās vajag, svecītes nevar likt.

AK: Un tagad jums arī ir vēl uz Jauno gadu eglīte mājās?

AR: Ja pārved, tad ir. Un, ja nepārved, tad nav. Principā jau cenšās, bet par cik, ja ir divatā.. Nav jau īpaši, speciāli viņu mocīt, tikai lai man būtu.

AK: Bet tad uz Jauno gadu arī vēl dedzina svecītes eglītē, ja ir?

AR: Protams, ka dedzina.

AK: Un kas ir tās galvenās līdzības vai atšķirības, ko jūs saskatiet starp Ziemassvētku un Jaunā gada svinēšanu? Jūsu mājās. Nu ir kaut kas, kas, nu.. Jo, man liekās, ka tie ēdieni jau tāpat ir līdzīgi. Vai ir kaut kādi ēdieni, kas atšķirās?

AR: Tai Jaunā gadā, tad jau tik daudz vairāk tie ēdieni nav. Nedēļu iepriekš jau ir izsvinēts..

AK: Tad jau vairs negribās.

AR: Pārēdušies jau. (*smejas*)

AK: Kādreiz arī tā bija? Vai kādreiz, kad Ziemassvētkus tik ļoti nesvinēja, tad..

AR: Tad jau vairāk uz Jauno gadu.

AK: Tad vairāk uz Jauno gadu bija, vai ne? Un pašas tās svinības jums atšķirās, ka vieni ir vairāk ģimeniskāki vai mierīgāki, otri – jautrāki? Vai jūsu..

AR: Ziemassvētki jau tādi mierīgi, bet Jaunais gads, tad jau skatās televizoru, iet laukā skatīties, kā raķetes šauj.

AK: Jūs paši arī kādreiz esiet šāvuši?

AR: Nē. Kaut kad vienreiz.

_____ darbs
Bakalaura, maģistra

“ _____ ”
_____ tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____ katedrā
_____ katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ .____.2016.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ .____.2016.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ .____.2016.

Studējošo servisa speciālists : _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

____ .____.2016. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts